

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૭૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ વા. સંતોત્સવ

વિષય ૬ : ૭

થોડા સમયમાં છપાવા માંડશે :

ઈન્દુ : એક નાટક

કર્તા—

જીનાલાલ દસપતરામ કેવિ

મૂલ્ય એક રૂપિયા

મળવાનું ઠેકાણું :—જીવનલાલ અમરશી મહેતા
ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, અમદાવાદ.

વસન્તોત્સવ

કર્તા—

જી.નાલાલ દલપતરામ કવિ

ઇ. સ. ૧૯૦૫

ધિ યૂનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ : અમદાવાદ

મૂલ્ય આઠ આના

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૭૯

૨૭૨૬૬

નયન ઉઘડયું પેલું ઓજસ્વી નવલ પ્રભાતનું,
જગત ભરતું ંહાલા ! જો તેજ ઉતરે તાતનું;
નવવસન્તાનિલના પમરે પરાગ અલૌકિક,
વિરલ વિભૂતિ વર્ષે સુરનાથ આધિદૈવિક.

નથી અજાણ્યું તહાડું; વિરમે છ કાળી યામિની,
સઉ સુગમ છે તુજને સામગ્રી પ્રાણપ્રકાશિની;
રવિરાજ તુજને લાઘ્યો, તહે જોયું તહેનાં કિરણમાં,
કલ્યાણસાગર ભાળ્યો, કીધ સ્નાન તહેના ઝરણમાં.

કનક કરજે 'ંહાલા મણિ ! પુણ્યપારસસ્પર્શથી,
લોહ કેરાં હાઇડાંનાં મૂલ્ય અમ મોંઘાં નથી;
મધુરી કુંકળે ંહાલા ! અમ દેશમાં તુજ ચેતના,
પેલી શિખવળે રહેતાં મીઠી ઉર્ધ્વગામિની વેહના.

અજબ લહરી આવી પ્રારબ્ધ ! પરમ સુભાગની,
અનૂપ ગીતે ગાતી આમન્ત્રણ પ્રભુરાગની;
પીચ નવ તુજ ખીડજે, સત્કારજે શુચિ ચન્દ્રિકા,
ઉડચ ઉડચ સખા ! વેસશે તુજ પાંખમાંથી વસન્તિકા.

છન્દ અને કવિતાના સમ્બન્ધસૂચન સાથે આ
કાવ્ય પ્રસિદ્ધ થશે એવી ન્દાહેર ખબર હતી. એમને
ખની શકવા માટે સજ્જનોની ક્ષમા માગી વસન્તોત્સવ
ગુજરાતી વાચકવૃન્દના હાથમાં મૂકું છું. વધારે અવ-
કાશ મળ્યે એ મહત્ત્વના વિષયની ચર્ચા કરીશ.

•
નણીનાલાલ દલપતરામ કવિ.

वसन्तोत्सव.

ગુલછડી સમોવડી

એક સુન્દર બાલિકા હતી.
ભરેલાં જેતરોની પગથીઓમાં,
સરોવરતંટનાં વનકુસુમોમાં,
પુષ્પમતી પદ્મવકુળોમાં,
તે ગાતી ગાતી આનન્દતી.
રહુવારની ઉજળી વિમલતામાં,
રહાંઝની મીઠડી શીતલતામાં
પંખી જેવી તે બાલા
પાંખ્ય પ્રસારી ઉડતી.
રહામી તરુમાલાની પાછળ
ઉઘાડા આકાશ નીચે
તહેના પિતા કેસ હાંકતા,

ગન્ધવતીને જલ પાતા,
ત્હાં તે જતી આવતી,
અને વનદેવી જેવી
ઉગતા પાકને આશિષ દેતી.

એક વેળાં વસન્તનું સહુવાર
જગત ઉપર તડકાછાંયા ઢાળતું.
ગુલાબ ઉઘડયાં-ઉઘડતાં હતાં,
ઉપરનાં ભીનાં આકળકણ
પ્રિયનયનની કીકીઓ જેવાં
કાન્ત ચમકાર ચમકતાં.
સરોવરની નિર્મળી ભૂરાશમાં,
પ્રાણમાં મહાપ્રાણ સમાસે તેમ,
વાદળ વિરામતું હતું.
પૂર્વમાં વડનાં આડ હતાં,
વૃક્ષોમાં વૃક્ષરાજ શાં વિરાજતાં
✓સૂર્યસુવર્ણે રસેલાં ગામનાં છાપરાં
તહેમની પદલવળળીઓમાંથી
કચ્છાંક કચ્છાંક દેખાતાં.
પાશ્વિમમાં લીલા આંખાની કુંજ હતી,
ત્હાં વસન્ત વિહરતી.
મહીં ન્હાનકડું સરોવરિયું હતું.

કેાક સરોવરમાંથી,
 કેાક સરોવરિયામાંથી,
 એમ ગામની વસ્તી પાણી પીતી.
 નિર્મલ વ્યોમ, શાન્ત સરોવર,
 ગમ્ભીર લીલમડી ક્ષિતિજરેખા,
 કનકપાંખ્યોનાં વેરાત્તાં પીંછાં સમી
 પુષ્પોમાં રમતી કિરંણુકલા:
 વસન્તવિભૂતિનો અનેરો સોહાગ,
 વેલીના પુલહિન્ડોલે હીંચતો હીંચતો
 વનના એક છોડ જેવો જ
 એક તરુણ નિરખતો હતો.
 તહેના હાથમાં મોરલી હતી,
 પણ તે છેડતો નહોતો.
 આંખાની કુંજમાં કોયલ બોલતી,
 વસન્તના સત્કાર ગાતી,
 તે ગીત એક સાંભળતો.
 ઓચિન્તો આનન્દસમાધિમાંથી
 તે ઝળકી જાયો.
 કોયલના સમાજનો કલરવ
 મંજુલ મંજુલ તહેણે સુણ્યો:
 ખુલખુલનો કેલિ કરતો સંઘ
 ગુલાબમાં ઉડતો તહેણે જાયો:

વસન્ત વધાવવા જતી
 સહિયરોનો નવરંગ સાથ
 હસતો, નમતો, હલેતો,
 કલ્લોલતો આવતો હતો.

“કુસુમ્મી ! ગુલાબ લેજે હું!”

“તારા ! તું ચંપો વીણજે.”

“મહારી મેનાને તો ને
 ડમરાની કલગી ધરાવીશ;
 લીલો ને જાંબુડીઓ લેળા
 બહુ ખીલશે ને ખલશે.
 શણગારતું એ શાસ્ત્ર નથી ? સુભગા !
 તારા પોપટને તો બહેન !
 ગુલાબકળીઓની માળા
 બહુ દીપાવડી—”

“ના, ના, વિલસુ !
 મહેં તો કેસુડાં ગૂંથ્યાં છે,
 કિરીટ વેલીઝુલાનો કરીશ.”

સખીવૃન્દ કુલવેલી ભણી ચાલ્યું,
 પણ ત્યહાં કેાક ઝુંલતું હતું.

“અરે ! અહીં તો રમણ હીંચે છે !”

વિલસુ ગાજી ઉઠી.

સુલગાને શેરડા પડ્યા,

સખીસમાજ તારામંડળ જેવો

સ્તબ્ધ એકનયન ઉભો.

વિલસુ માત્ર આગળ આવી.

“રમણ ! સુલગાને વેલીકુલ:—

ને ખાએ કહ્યું છે—”

“ખાએ કહ્યું છે કે

વિલસુની સાથે જજે.

તહામે કહાં જાવ છો ?”

કુલ વીણતાં રમણે પૂછ્યું.

“ના, ના, ખાએ કહ્યું છે કે

રમણને વાડીએ મોકલજે,

તહાંથી ફલકુલ લાવશે.

અમારે આજ જોઈશે.

અમે વસન્તને વધામણે જઈએ છીએ.”

“ના, ના, ખાએ કહ્યું છે કે—

પણ લે આ કુલ;

કેને આપવાનાં છે ?”

કોઇ વર્ષાના સન્ધ્યાસમયે
 નિસ્તેજ ખાલચન્દ્ર ઉપર
 મેઘધનુષના રંગ
 આવી આવી ઉડી જાય છે.
 વિલસુને ઝાંખે મુખડે
 એવી લક્ષ્મીરેખા ખેઠી,
 ને ખેસતાં જ ઉડી ગઇ.
 હેના સ્વર ધ્રુજતા-ધીરા હતા.

“સુભગાના ખોળામાં આજ્ય,
 પોપટની કલગી કરશે.”✓

ખોલતાં ખોલતાં
 વિલસુનો અધરપલ્લવ ફરક્યો.
 રમણનાં લોચનમાં
 તેજનાં તીર સ્પુરતાં દીસ્યાં,
 તે ખીન્ન કુલ વીણવા લાગ્યો.
 કુલડાંનો ખોખલો ભરી
 પળમાં સુભગા પાસે ગયો.
 વિલસુની આંખ્યો હસવા લાગી,
 રમણની આંખ્યો ઉત્સાહિની હતી,
 સુભગાની આંખ્યો સ્નેહાંજિની હતી.

રમણ સુભગાએ નયનનયનમાં
 નિજ મૂર્તિઓ નિહાળી.
 ગુલાબની પાંખડીઓનો જ
 ગૂંથેલો હોય શું એવો.
 પરિમલિત પાલંવ સુભગાએ ધર્યો.
 રમણે તહેને સત્કાર્યો-વધાવ્યો,
 તહેમાં વસન્તની સમૃદ્ધિ વેરી,
 સાથે હૃદય પણ સમર્પ્યું.
 પુલહાની પાંખડીપાંખડીમાં,
 આંખડલીનાં તેજતેજમાં,
 મુખવદ્ધરીની રતાશમાં,
 હૃદયના અનિર્વાચ્ય ભાવ
 મુદ્રાન્કિત શોભતા.
 પરાગ ભર્યો વાયુ વાયો,
 સુભગાનો સૌભાગ્યસાળુ
 સ્નેહજ્યોતિને આશ્વાસતો,
 ઉર ઉપર ઝુલવા લાગ્યો.
 કેાકિલકંઠે નમતું
 ન્હાનકડા પ્રેમચન્દ્ર શું
 પ્રપુલ્લ મોગરાનું પુલ
 દૃશ્યમાન થયું,

રમણના હૃદયસાગરે
 કંઈ કંઈ દોલહિન્ડોલ ડોલી રહ્યા.
 દર્શનપાનની તૃષાર્ત સુભગા
 રમણમુખડે જ નયન પાથરી રહી.

“ખડુ ઉપકાર થયો, રમણલાલ !”

કેસુઅધર ફરકતી

ખાણુડી વસન્ત કંઈ ગુંજે,
 તેજની પૂતળી વાણી ભાખે, ✓
 એમ રમણને લાગ્યું.
 સ્નેહરાણીને નમન નમી
 રમણ ખશી ગયો.
 તારાસખીઓમાં શશીલેખા જઈ રમે
 તહેવી સુભગા સહિયરસાથમાં ભળી.
 વિલસુ સાથે નયનવાર્તા વદતી
 કિરણકિરણમાં સન્દેશ કહાવતી
 સુભગા ખાલાઓની આગળ ચાલી.
 વસન્તના ખડાર ખડલાવતી
 સઉ વસન્તવિલાસિનીઓ
 આંખાની કુંજમાં અદૃશ્ય થઈ.

રમણ પણ સાથે જ હતો.

મોરલી તહેના હાથમાં હતી,

અને તે શાન્ત હતી.

માધુર્યને કોઈ અવગણતું હશે ?

આંખાની ઘટાઓ ગજવતું

કોઈકલકેલિનું અમીંહેણું ંહેતું,

પણ રમણ તે નહોતો સત્કારતો.

શ્વેત મહોરનાં ઝૂમખે ઝૂમખાં

વસન્તવૈભવીઓને ચમ્મર ઢાળતાં,

રમણ તહેનું દર્શને ન લેતો.

સુભગાના માધુર્યે રમણ રમતો,

અન્ય માધુર્યની પરવા ન કરતો.

સુભગાના સ્વર સાંભળતો,

તહેને પ્રેમગીત માનતો.

સુભગાના સાળુની ઝૂલ્યોમાં

પ્રાણ તહેનો ઉછળતો,

સુવાસિત તનુદેશને આલિંગતો,

ચુમ્બનોથી અભિષેકતો,

ઊંડા ભાવે આરત રચતો.

મંજરી મહેકવતા આંખાઓ

પાંદડા અને ડાળ્યો ગૂંથી

ધનગર્ભીર ઉભા હતા.
 તહેમના ઘેરા ધૂમ્મટ ઉપર
 વસન્તલેખ સમીવડુ
 મહોરની લૂમીનું ભરત હતું.
 વચમાં જલભર્યા વાદળ ઈં
 ન્હાનું સરોવરિયું હતું.
 ડોલતા આંખાઓની રેખા
 ને વિમલમુખ વ્યોમખંડ
 તેજછાયાના રંગો વડે
 સહુવારે જલપર આલેખ્યાં હતાં.
 તરુમાલા અને જલતટની વચમાં
 વનછોડના ક્યારા હતા.
 દેવખાલકો રાત્રિએ ત્હાં
 વસન્ત પૂજવા આવતાં,
 મેઘરંગનાં છાંટણું છાંટતાં,
 વનરોપમાં તહેનાં આણુરેણુ
 કુલ થઈ પ્રપ્રુલ્લતાં.
 મનુદેહી દેવાંગનાઓ શી
 વિલસુ અને સખીરસિકાઓ
 ક્યારાતીરે આવી ઉભી.
 મુખમલ શી આછી ધરોમાં
 પાછળ કુલડાંનાં પગલાં પડતાં.

મેઘછટા નીચેથી શશીરાજ
 તારલીઓના વિહાર નિરખે,
 આઘે એક આંખલિયાછાયે રહી
 રમણુ તેમ રમણીઓની રમણા જોતો.

આંખાવાડિયું વિશાળ હતું.
 ત્હેની ઊડી ઊડી ડાંખળીઓ,
 લીલા કે વાદળના ફણુગા જેવી,
 ફરના ખેતરોમાં ભળી જતી.
 ગહન ગુફામાંથી યોગેન્દ્ર ગાય,
 ત્હેના મહામન્ત્ર જગતમાં સંચરે,
 ભૂત ઉપરથી તરી આવી
 વર્તમાન મહાસંગીતે ભરે,
 અને ભવિષ્યને ભવ્ય જગાડે:
 પુલપલ્લવવાસી કેાકિલા
 ‘વસન્ત’ ‘વસન્ત’ ‘વસન્ત’ની
 પુરાણ મન્ત્રઘોષણા
 તેમ નવચૈતન્યથી પુકારતી,
 નિષ્કુર જગતને સુણાવતી.
 આંખાવાડિયું સદ્લોલ ખેલતું,
 લીમડીઓની કુંજમાં ધ્વનિ પાડતું,
 માનવકુંજે પડઘા વિરામતું.

ચન્દ્રઅદર્શને ય ચન્દ્રિકા વહે
 હેવી ક્રોધલની ગીતમાધુરી
 જગત ઉપર ઝીણી ઝરમરતી.
 એકાકી રમણ ઉપર
 હેની ફરફર વરસી.
 હેણે તરત પ્રત્યુત્તર આપ્યો:
 કુઝિઅ.

આકાશનો મંડપ ગાજ્યો,
 ઘટાખોળે નીંદરતા પડઘા
 સચેતન થયા,
 ક્ષિતિજમાં રમણનો સ્વર વિલીન્યો.

સુભગાએ પાછું ફરી જોયું:
 ચપળા ચમકે અને ચમકાવે
 એવું પ્રોજવલ હાસ્ય હસતી,
 રમણમુખડે પ્રતિપ્રભા પાડતી.

નિરખી નિરખી નયન થાકતાં
 તે અલેઘ જાડાણમાંથી
 ક્રોધલનો પ્રતિરવ આપ્યો:
 કુઝિઅ.

પ્રમત્ત રમણને આનન્દ પડ્યો.
 સુભગાના સ્નેહસ્મિતપિપાસુએ
 તરત તહેનો ઉત્તર વાળ્યો.

સુભગાએ રમણ લણી જોયું,
 પોતાનો આછો સ્મિતપરાગ
 રમણની આંખોમાં આંજ્યો.

તરત કોકિલાએ કંઠ ખોલ્યો,
 તરત રમણે પ્રતિનાદ દીધો,
 પણ સુભગાએ ફરી
 રમણ લણી જોયું નહીં.
 સૌરભભારે ઢળતી માલતિવેલ્ય શી
 માત્ર સાળુની કોર્ય સંકોરી.

પછી રમણે ઘટ્ટ ધ્વનિ કીધો,
 પણ સુભગા જડપૂતળી રહી.

કોયલ અને રમણના
 વિલોલ વાર્તાવિનોદે
 આંખાવાડિયું આપ્તું જગૃત થયું.
 ફર ફરના કલ્લોલ સંભળાતા.
 અનિલ ડાલવાં લાગ્યો,
 વનવન ખેલવા લાગ્યાં,

નહાનકડી તરંગમાલાઓ
 સરોવરિયામાં ઉછળવા માંડી,
 હેમાં કમળો ઝુલતાં હતાં.
 ક્રોધના દષ્ટિપાત ફેંકતી
 વિલસુ રમણુ ભણી ફરી.
 રમણુને વદને હસવું હતું.

“અરે વાહ રે રમણુ !”

કરચલિયાળા મેઘ જેવાં -
 ભમ્ભર અને પોપચાં સંકેલી
 તોફાની હાસ્ય હસતા રમણુ
 ઉત્તર આપ્યો: કુઠિઅ.

વિલસુ રહીડઈ, ગાજી:

“સુભગા ! તું કંઈ નહીં જ કહે ?
 મલકયાં જ કરીશ?”

પ્રભાતના આકાશે રહુડતી
 પ્રભાભર શુકળાલા સમી
 સુભગા ધીરી ધીરી આગળ આવી.
 ક્રોમલ પ્રતાપ ધારણુ કરતી,
 કાન્તિ સઉ નયનમાં સમેટતી,

મુખ ઉપર પ્રેમલજ્જા પાથરતી,
 પોપચાં નચાવતી
 રમણુને નિહાળી રહી:

“રમણુલાલ !
 મધુરીને ય નિર્દય શા વીતાડશે ?
 બાપડી કેાચલને કાં પજવે ?”

તોફાની યૌવન કુમળું પડ્યું,
 શરમાળ બાળકના ભાવ
 રમણુને ગાલે તરી આવ્યા.
 સૂર્યને નિરખી નયન અંબવાય છે:
 પ્રિયનાં દર્શન પામી
 લજ્જામણી શી પ્રાણુલતા નમે છે:
 વિનયનાં બીજ પણ રનેહમાં હશે ?

રમણુ આંખા ઉપર જતો રહ્યો,
 ઘટામાં મુખ ઢાંકી દીધું.
 મુલગાની લોલવિલોલ કીકીઓ
 પલ્લવરોમમાંથી નિરખતો
 મેઘમંડળના આઘેના રવ શો
 ધીર—અતિ ધીર રમણુ બોલ્યો:
 “કેાક કેાકિલ પણ
 કહી કહી કૂર થાય છે.”

બીજની વિધુરેખ

તીરછા દૃષ્ટિપાતે જગ વધાવી
 સહચરીઓ સંગે પરવરે:
 રનેહનમણાં સ્મિતકિરણ ક્ષેત્રી
 સુલગા તેમ સખીઓમાં ગઈ.
 શૃંગારરંગી સદ્ગુણી ખાલાઓ
 ન્હાનકડા પુષ્પરાશિઓ સમી
 જલતીરે ઉભી હતી.
 વસન્તના રસપૂજનનો
 સુહાગી સમય થતો હતો.
 કુલના સંચય સંચાતા.
 પરાગની પ્રગલ્ભ સરિતા શો
 કુમારિકાઓ પાછળ પાલવ ઉડતો.
 આછી વાદળીમાંથી પુટતી
 ચન્દ્રકિરણની વેલ્યો જેવા
 સાળુડે સન્તાતા કરહંડ
 અને ત્હેનાં મણિકંકણ
 નેત્રનેત્રમાં મનોહરતા આંજતાં.
 સ્ફટિકહલ શી હસ્તસ્થલીઓમાં
 સુમનસોહન્ત છાબો હતી.
 આહ્લાદક શશિચર વહને

નિર્મળ રત્ન શાં નયન રાજતાં,
 વનકાન્તિ ત્હેમાં સંકીર્ણાતી.
 ઉભરાઇ જતા મુગ્ધ પ્રેમને
 ચોળીમાં ઝીલી રાખેલો હતો,
 ઉપર કુસુમોનો અભિષેક હતો.
 મેઘમાર્દવ ઉપર તરતા
 ઇન્દ્રધનુષના ન્હાનકડા ખેંડો શી
 સુકુમાર બાલિકાઓ
 પરિમલમાં રમવા લાગી.
 કુમુંદદલમાં સૂતેલી જલદેવીઓ
 વસન્તસખીઓને અનુસરતી હોય
 ત્હેવી ત્હેમની છાયાઓ
 સરોવરિયામાં ધૂમવા લાગી.
 તારાએ પોયણું વીણ્યાં,
 મુલગાએ કમલ ઠુંથ્યાં.

“કુસુમખી ખડેન !
 ત્હેમને સૌ પુલ મળ્યાં ને ?”
 એક હાથે હૈયામાં લેતાં
 કુસુમખીને વિલસુએ પૂછ્યું.

“પણ વિલસુ ખડેન !
 વસન્તને તો આંખામ્હોર ચમે.

કેયલ મ્હોર ખાય છે

ને મીકું બોલે છે.

રમણલાલ આંબે બેઠા છે,

મ્હોરનાં લૂમખાં ન દે ? ”

“ઠીક સંભાર્યું, ખડેન !

રમણ ! થોડીક મંજરીઓ આપીશ કે ?”

“આવીને લઈ જા તો સ્તો.”

કુંજ ભરતા રમણના નાદના

પડધા ઉઠી શમી ગયા.

“મુલગા ! જરી લઈ આવ્ય જો !

ત્યાં હું તારાની વેણીમાં

પેલું ન્હાનુંક કમલ ગૂંથી લઉં.”

સુશોભિત હરિણમંડલ સમું

વિલસુ અને સખીવૃન્દ

સ્હામે તીર કમલ લેવા ચાલ્યું.

મુલગા મંજરીઓ લાવવા ગઈ.

તેનાં સહસ્રકોટી શિખરોમમાંથી

પ્રેમ પ્રેમ નિતરતો હતો.

પાંદડાંમાં ઝીણો વાયુ લહરતો હોય

તહેવા ધીરાશના શબ્દ આવતા:
 “તહમે પાછાં આન્યાં કે ?”

“હવે દૂર ગયું જવાશે ?
 પણ વિલસુ ખડેનની
 મંજરીઓ આપો જી.
 સૌભાગ્યચન્દ્ર કંઈ દેખાતા નથી ?
 કુસુમ્બી તો આવી છે.”

• “અમે સાથે હતા,
 પણ મોરલી લેવા
 સુભગ પાછો ગયો.
 તહમે વેણુપૂજા આજ કરનાર છો ને ?
 જાંબુડે થઈ આવવાનો હતો,
 વેલીજુલે હું વાટચ જોતો હતો.”

“પણ પછી—?”

• “સુભગા ! તહમે પૂછો છો ?
 ‘પણ પછી !’—‘પછી !’
 ‘પછી’ એ કેવો ભયંકર શબ્દ છે ?
 જાણે ભીષણ રજનીનો પડઘો !
 ધ્રુવમાછલી ધ્રુવને નિરખી રહે
 તહેમાં ધ્રુવમાછલીનો શો અપરાધ ?

તહમારાં નયન નાચે

તેમ મહારૂં હૃદય નાચે

તહેમાં મહારો દોષ ? સુલગા !

સ્નેહ જેના હૈયાને સ્પર્શે છે

તે પ્રાણ પ્રાધીન નથી હોતા ?

અને હૈયાને સ્પર્શવું

એ સ્નેહદેવીઓનું ધર્મ્ય વ્રત નથી ?

તહમે મહારા હૈયાને કાં અડકયાં,

એ પ્રશ્ન મહુને ઘટે ?

હું કરું છું પણ ?”

રમણ એક ડાહ્ય ઉતર્યો,

ડાંખળીઓના ગૂંથણમાં બેઠો.

કુલજડયા નહાના રૂપાના છોડ શો

મંજરીઓનો ચમ્મર, વસન્તદંડ શો,

પંચશરની પણ્છના બાણ શો,

હાથમાં ડોલતો હતો.

“મનોહર રમણલાલ !

માથા ઉપર તો જીવો જરી,

વસન્તનયનો તહમને વન્દે છે.”

સહકારની રસધારાઓ શી

મંજરીઓની મોતીમાલાઓ

રમણ કરતી ઉડતી.
 રમણે ઊંચું જોયું,
 પછી સુલગાને મુખડે
 નયન પાથર્યું.

“તહમારી મંજરિયાળી જૂલ્યમાં
 મુજ પ્રાણુતનુ ઝાલાં ખાંશે,
 ત્યહારે વસન્તના બાલક
 તહમને લક્ષ્ય માની પૂજશે:
 મનુપૂજા હજી દુનિયામાં છે, હો !
 તહમને કય્હાંથી રમરણ હશે ?
 તહમે ન્હાનાં હતાં, સુલગા !
 એક દિવસ તહમારી કુલવાડીમાં
 તહમે અને વિલસુ જહેન
 કુલ પરોવતાં રમતાં
 ને મહને ન્હોતાં રમાડતાં.

• એક ડમરા પાછળ
 હું આંસુ ઢાળતો હતો.
 જાઈના મણિચન્દ્રક
 તહમારી રેશમીસોનેરી લટચોમાં
 વિલસુએ ગૂંથ્યા, મહેં જોયા.
 સુવાસનોતર્યો દોડી આવી

તહમારી પુષ્પિતા વેણીલતામાં
 મ્હે શીષ ઢાંક્યું.
 કુલકુલની પાંખડીએ
 તહમે મહારાં આંસુ દહોયાં.
 નહાનકડા ભુજબન્ધે
 મ્હે તહમને વીંટી લીધાં.
 ખાલ કપોલ, કેાંમલ નયનો
 ચુમ્બનધારાથી રાતાં કીધાં,
 આપણા સ્નેહજીવનની અમીવેદ્ય રોપી.
 તે ચિરસ્મરણીય દિવસે
 તહમારી સુમનશણુગારી લટયો.
 આ નર્તન્તી મંજરીઓ સમી હતી.
 તહમને કંઈ સાંભરે છે ? સુભગા !”

“ખાળાપણુમાં આપણે
 તહમારી વાડીમાં રમતાં,
 તહમે મહને ઘેરતા, ચુમ્બતા,
 મહને તહમે ગમતા, હું હસતી.
 બીજું મહને કંઈ સાંભરતું નથી.”

“તેજઅધરે દેવં
 આ મંજરીઓને ચુમ્બે છે,
 રહેવાં નિષ્કલંક સાત્ત્વિક

સરલ લાવનાં એ ચુમ્બન હતાં.
 હમારા ખાલ નયને
 મહને ખાલ સ્વર્ગ દેખાતું:
 તહેમના ઉપર સ્નેહમુદ્રા મૂકવા
 મહને ય બહુ ગમતું.
 ખુદલે વદને સ્નેહદાન દેતાં:
 સુભગા ! એવું દાન દેશો ?”

સુભગા હશી પડી.

“રમણલાલ !

વસન્ત ડંશી કે કેાકિલા ?
 આવા મધુરા લિક્ષામન્ત્ર
 કહાં લાણી આન્યા ?
 એક વેળા તહમે લાજતા
 ને ગુલાબ જેવા દર્શન દેતા:
 હવે કહારે ફરી એવું લાજશે ?”

“નમણા નેત્રનું લાજવું,

કમલકંઠનું સહજ નમવું,
 તનુપદલવનું ઢળવું, નીતરવું,
 સુભગા ! એ મુગ્ધ સ્નેહનાં વન્દન છે.
 પણ કંઈ કુટુમ્બીઓ

એકાળીજાને વન્દે છે ?
 આપણે કુલકંઠર્પ પીધો,
 માત્ર જગતને જાણ્ય નથી:
 હવે તો પાપમાં પગલાં પડશે
 ત્હારે લાજશું ને ઝાંખાં પડશું.
 ત્હમારા પ્રકાશમાં હવે અંખવાલું શું ?”

“નિરન્તર એવા નઠોર રૂઢેજો,
 માગી માગીને રસદાન લેજો:
 સુન્દરીઓના રસભંડારને
 પ્રભુની અક્ષત આશિષ છે !
 કુલડાંને વસન્ત ચૂમે છે,
 પરાગને અનિલ ચુમ્બન દે છે,
 તો પ્રીતમ પ્રિયને—
 પણ વિલસુ ખડેનની
 મંજરીઓ આપો જી.”

મણિકિરણ શા હાથ
 સુભગાએ ઊંચા કીધા,
 રમણે તે ઝીલી લીધા.
 ચન્દ્રોદયના તેજપાલવ 'શી,
 ક્ષિતિજ ઉપરથી ઉડતી
 અમૃત ભરી ન્હાની વાદળી સમી,

સૂર્યનાથના સહસ્રકિરણમુહાગી
 ઉપાની તરતી મૂર્તિ જેવી,
 ખાલા ધરતી ઉપરથી ઉપડી,
 ઘટામાં ઢંકાવા લાગી.

ઝઝૂમતા મેઘમંડલમાંથી
 લટકતી સ્વર્ગસરિત શી
 સ્નેહસરિતા સુભગા

ઘટા નીચે ઝુલવા લાગી.
 સાળુની કોર્ય તહેની સરી પડી.
 અન્તર્યટ સરકતાં

કાન્તિપૂર્ણ ચન્દ્રબિમ્બ
 વ્યોમસાગરનાં મોતીઓમાં વિચરે
 તહેવું તહેનું પ્રસન્નપ્રકુલ વદન
 મંજરીઓમાં તરવા લાગ્યું.

સુહૃદયની અર્પેલી વૈજયન્તી માલા
 કેા કુમારી સંકેલી લઈ

હૃદયવસનમાં સંચે,
 સુભગાનો સુન્દર તનુહાર
 રમણે તેમ હૃદયે સ્થાપ્યો.

તહેના ગાલ ઉપરથી
 લજ્જરેખાઓ ધોઈ,

તહેના મુખનું સુધાપાન લીધું,

લોલ લોચનમાં વિરાજતા
 પ્રાણને વળી વળી ચુમ્બ્યો,
 ચન્દ્રપાંખડી શા લલાટપ્રદેશેથી
 પરમ સૌભાગ્ય પીધું,
 વસન્તદાનનો આદર કીધો.
 કુલની પૂતળી શી સુલગા
 રમણને રમાડવા દેતી.
 ઉઘડી ઉઘડી મીંચાતાં
 ત્હેનાં નયનકમલમાં,
 ત્હેના મૃદુ દેહસંકોચમાં,
 ધ્રુજતા અધરપદલવમાં,
 અન્તર્યામી સ્નેહસામ્રાજ્યની
 રમણ સાક્ષી અનુભવતો.
 લાડકડી કુલવેલીને અનિલરાજ
 અડપલે અડકે,
 રમણ એવું સુમધુર સ્પર્શતો.
 ચન્દ્રકિરણ ઝીલતાં ઝીલતાં
 કુમુદપત્ર ઉઘટે ને ઝુલે,
 રમણની રસકાન્તિ સત્કારતાં
 ત્હેવાં સુલગાનાં લોચન વિકસતાં.
 વસન્તના સુવર્ણકટોરા શાં
 સુરેખ ચંપકકુસુમોમાં

પ્રભાતની ગૌર પ્રભા ઢળે,
કાંચનવર્ણી સુભગાની શૌભામાં
પ્રીતમનો પ્રેમાત્મ તેમ ઝરમરતો,
હૈયામાં ઉતરતો.

“સખે ! આમ ને આમ
એકાબીજની કરલતામાં
સ્વર્ગે સંચરીએ તો કેવું ?”

“સ્વર્ગ ! સુભગા !
સ્વર્ગે ને સ્નેહ શું જૂજવાં છે ?
જૂજવાં હોય તો શું લેશે ?
સ્વર્ગ કે સ્નેહ ?”

“સખે ! ક્ષમા કરશે ?
આમ ને આમ પ્રેમઉછંગે
પ્રભુ રૂહેવા દે તો
સ્વર્ગની શી પરવા છે ?
સ્નેહદેશના ઉત્કર્ષઉદ્દાસ
દેવભૂમિ સમા નથી શું ?
સ્વર્ગવાંછા એ માટે છે કે
સ્વર્ગ સ્નેહભૂમિ છે:
પરમ ઉદાર, પરમ સાત્ત્વિક.

બાકી તો સ્નેહી ને સ્નેહ
તે દેવ ને દેવદેશ જ છે સ્તો.”

પુનરપિ રમણે સખીને
હૃદય સરસી લીધી,
ચાંપી ચાંપી જીવમાં જડી.
ફરી ફરી ચુમ્બન ખીધાં,
ફરી ફરી પ્રાણ ખીધા.
નક્ષત્રરાશિ શી મંજરીમાલામાં,
વસન્તરાણીની પટવલ્લરીમાં,
ડાલતી ઘટામાં, વનવનમાં,
પ્રેમ પ્રેમ થઈ રહ્યું,
કંઈક નવલ ઓજનાં ફિરણ
સ્ફુરતાં લાગ્યાં.

“પ્રાણની પરમ ચેતના
તે પ્રેમ છે, સુભગા !
પવિત્રતાનાં ઉન્નત સત્યો
સ્નેહીને દર્શન દે છે.
તહમારું રસજ્ઞાન, સુભગે !
હું જગતને જણાવીશ,
મહારી વેણમાં વાઈશ.”

ભર્યો ભર્યો મેઘ

વિદ્યુદ્ભટાને જોળે લે,
પ્રણયપ્રભાની વેલડી શી પ્રિયને
તેમ રમણે અંકે મૂકી.

કાળી કોયલ શી મોરલી
હાથમાં લીધી:

ઊંચે જોયું, નીચે જોયું;

દિશામંડળમાં જોઈ

સ્નેહાંગુલી શી અધરે ધરી.

રસસંગીતમાં પ્રાણ કૂંકતો

પણ ઓચિંતો અટક્યો.

અનેરાં ગહન ગીત

કોયલ લલકારતી હોય,

મીઠી ખુદી હલકે

વસન્ત સ્નેહગાન ગાતી હોય,

વનના અનિલખાલ

મંગલ આલાપ આલાપતા હોય,

હેવી વિલોલ મોરલીની કેલિ

રહવારના તેજ વીંધી

પદલવપદલવમાં વહવા લાગી,

સરજલમાં ઝલકવા માંડી.

રમણે, સુલગાએ

વેણુનાદ પારખ્યા, હૃદયમાં

“લમ્બાવેલા સ્વર મધુર આ

ઓમ મધ્યે તરે છે,

પુષ્પે પુષ્પે વિટપ વિટપે

નૂતન શ્રી લરે છે:

જે ! જે ! આંચો વન જગવતો

પ્રેમભીનો રસેન્દ્ર,

ઠહાલી ! તહારી રસિક સખીનો

રમ્ય સૌભાગ્યચન્દ્ર.”

નમેલું ગુલાબ બીડેલી કળીને

કંઈ ફૂટેતાં ફૂટેતાં ચુમ્બન ફે

એમ રમણનો ગાલ

સુલગાના ગાલને અડકતો.

હરથી ધૂજતો સ્વર આંચો:

“સુલગા ! હજી ય તે

મંજરીઓ ન લાવી છે ?”

ખરતા તારાની સપ્રભ રેખ શી

રમણે સુલગાને ઘટા નીચે મૂકી,

મનોહર કંઠર્પકલાપ શી

મંજરીઓની કલગી આપી.

લજ્જલીની સુલગા

એકાકી હરિણી શી
વિલસુ લણી ચાલી.

“વિલસુ ! વિલસુ !
પીંપળાનું પાને નં ફરકે
એટલી ફરકે છે શાની ?”

સુલગાએ વિલસુ ફરતી
કરમાલા વીંટી લીધી.
ગૂંથાએલી અમૃતવેલીઓ સમી
સખીઓ સરોવરિયે જઈ ઉભી.
કુસુમ્મી ત્હાં હતી.

“વિલસુ ખડેન ! સુલગા ખડેન !
ત્હારે હવે આપણે
વસન્ત ક્હારે વધાવીશું ?”

“હમણાં સૌભાગ્યભાઈ આવશે,
ને પેલા કદમ્બમાંડવેથી
પુલ લાવી આપશે,
એટલે વધાવીશું હં !
પુલ વિના વધાવાય કંઈ ?”

ખાળાના વાળ રમાડતી
 સુભગાએ ટાપશી પૂરી.
 અણુમીંચી આંખે વિલસુ
 કુસુમ્બીનો કેશકલાપ નિરખતી હતી.

“પણ આ મોરલી
 સૌભાગ્યભાઈની જ વાગી:
 એવી મોરલી કેણુ બીજું વાય ?
 એ તો પેલા ઝાડ નીચેથી નીકળે.”

ધવળ મેઘના ડોલતા શિખર શો
 ગમ્ભીર રમતિયાળ ગતિથી
 સૌભાગ્યચન્દ્ર આવતો હતો.
 આંખાની ઊંડી લીલી કમાનમાં
 પાછળના ભૂરા ગગનપાટ ઉપર
 ત્હેની સારસપ્રતિમા લલિત દર્શાતી.
 વસન્તે સૂકા મ્હોર
 ત્હેના ચરણમાં પાથર્યા હતા.
 મોરલી વગાડતાં વગાડતાં
 ત્હેની રસઆંજી આંખે
 વનપલ્લવમાં તેજ ઉડાવતી.
 સરોવરિયાની કુંજમાં આવતો

સુલગાએ તહેને જોયો.
 વિલસુનો વિનીત પ્રાણ
 કીકીઓમાં ચમકતો હતો.
 તહેની ઉપર તીરછી નજર નાંખી
 સુલગા હશી પડી,
 તહેને સહોડયમાં લઇ 'ચાંપી.
 પછી કરલતા ઉકેલી લઇ
 ધીરે પગલે આગળ ચાલી.
 સખીપ્રેમ તહેનાં પગલાંને પ્રેરતો.
 જરી આગળ જઇ
 પ્રકુલ્લ કુલછોડ સમી
 એક કુલછોડ પાસે ઉભી.

“ સૌભાગ્યલાઇ !

પેલાં કદમ્બકુલ લાવશે કે ?”

ગુલાબના ક્યારામાંથી ઉપડતા
 ખુલખુલના બોલ શો
 સુલગાનો મીઠો કંઠ
 સરોવરિયું ધીંધી
 ઘટામાં ગાજી ઉઠ્યો.

“હા, સુભગા ખડેન !
 પણ કુસુમ્બીને મોકલશે જરા,
 મહારી મોરલી લઈ જાય.”
 ધટ્ટ પડધા શો ઉત્તર આંચો.

મેનાં જેવી કુસુમ્બી
 કિલકિલ કલ્લોલંતી
 કુલપગથારમાં થઈ ઉડી,
 ને પળમાં તો મોરલી લાવી.
 સૌભાગ્યચન્દ્ર કદમ્બ ભણી વળ્યો,
 ઘડીમાં ઝાડી ખડખડાવી
 કુલની અંજલી ભરેલો
 નીચે છાયાઓમાં ઉભો હતો.
 દિશદિશમાં ફિરણ ફેંકતાં
 અનંગદેવના રમણદડા શાં
 કદમ્બનાં કુલ ઉછાળતો
 તે સરોવરિયે આંચો.

“સૌભાગ્યચન્દ્ર !
 મોડા આવવું ને મોરલી વગાડવી !
 હૈયાં કોઈનાં વીંધવાં હોય
 તો હેત નવ હારીએ હું !

આપો વિલસુજ્જનને કુલ.
કુસુમ્બી ! સૌભાગ્યલાઠ
સઉને વેણુ વાતાં શીખવે છે.
તહને ય શીખવી છે, ને ?”

“હા એક ગીત શીખવ્યું છે.
તારા ! ગા, હું વગાડું.”

દેવદેવીઓ આગળ ખેલતી
પરિમલની પૂતળીઓ શી
ખાળાઓએ સંગીત આદર્યું,
નહાનકડી તારા ગાતી હતી,
ખાળુડી કુસુમ્બી વગાડતી હતી.

સખિ ! નવવસન્ત સુર મધુમધુરા ધીરા લાવશે;
સખિ ! નવકુસુમે પૂરશે સમીરે સૌરભભાર
સખિ ! નવરસીલી કાન્તિ નયનનયનમાં આવશે,
ત્યંહારે સંભળાશે કંઈ પ્રીતમના ગુંજાર.

કુલડાં ! પ્રિયના હૃદયે જઈને કહેજો એટલું.

આંખાવાડિયું શાન્ત હતું.
લીલી ક્ષિતિજરેખા ઉપર
ગીતના નાદ ઉઠતા-શમતા.

પરિમલિત અનિલ લહરતો,
 મોરકલા સમોવડા
 બાલાઓના પરિધાન લહેકાવતો.
 રોમરોમમાં પ્રોજ્વલ પ્રગટતા
 વિલસુના પ્રાણુને સ્પર્શી સ્પર્શી
 કંઈ અનુપમ ચેતન સળગાવતો.

“દેવી ! આ કુલ.”

વિલસુએ પુષ્પ સત્કાર્યાં,
 હેના પરાગપાનનો પ્રશ્ન,
 અન્ય એક મહાપ્રશ્ન સાથે,
 વિધાત્રીને પૂછ્યો.

“સૌભાગ્યભાઈ ! મહુને કુલ.
 તારાને એક, એક તારાને.”

તહેમને એકેક કુલ આપ્યું.
 “ત્યહાં કદમ્બ નીચે બહુ વેરાયાં છે.”

બન્ને બાલાઓ દૌરી ગઈ,
 ઝાડ નીચે વનહંસ સમી
 કુલમેતી વીણવામાં ગૂંથઈ.

કળી, પુષ્પ, પદ્મવ-
 વનલીલા સંઘરતી અન્ય બાલાઓ
 રોપાઓમાં ઢંકઈ હતી.
 વિલસુ, સુભગા ને સૌભાગ્યચન્દ્ર
 અટપટા મૌનવ્રતી શાં ઉભાં હતાં.

“સુભગા ! તું વગાડય જો !
 રહને ય આવડે છે ને !”
 કંઈ સ્વપ્નમાંથી જાગતી
 ઊંડું ઊંડું વિલસુ બોલી.

“નહીં આવડે તો
 આપણે બે ય શીખીશું.
 વેણુ વાઈ ઉર ડંખતાં
 તો સૌભાગ્યભાઈ સૌને શીખવશે.
 ઉભી રૂઢેજે હં,
 બીજી મોરલી લાવું રમણુલાલની.”

મન્દ મન્દ પગલાં ભરતી સુભગા
 રમણુની મોરલી લેવા ચાલી.
 જાણ્યે પરાંગભારવતી
 અનિલની લહરી જતી હોય !

જીવનની ધન્ય પણ જોઈ છે ?

તેનો કેવો સત્કાર કર્યો હતો ?

ઉપર આકાશ નિર્મળ હતું,

મહીં તેજના તરંગ ધૂમતા:

નીચે ધરા લીલમલીલી હતી,

મહીં વસન્તના વૈભવ વહતા:

પણ વિલસુ કે સૌભાગ્યચન્દ્ર

કંઈ નહોતાં નિરખતાં,

માત્ર આત્માના શબ્દ સુણતાં.

સુખદુઃખ સ્પર્શાસ્પર્શનાં છે ?

ખાળી ભરમ કરતી વહ્નિવાલા

સ્નેહસતીને-ધર્મસતિયાને

કાં દઝાડતી નથી ?

વિલસુસૌભાગ્યચન્દ્રની દેહવદલરીઓ

નિકટ પણ નિરાળી હતી,

ઇન્દ્રિયોનાં અંગ સંકેલેલાં હતાં,

દોચનની મનમોહન લગ્નની

પણ નહોતી લાગેલી:

સ્નેહદમ્પતી કાં સુખી હતાં ?

સંસારના સુખદુઃખ.

દેહના સ્પર્શાસ્પર્શનાં નથી,
 પ્રાણના સ્પર્શાસ્પર્શનાં છે.
 વિલસુ ને સૌભાગ્યચન્દ્રના
 પ્રાણને પ્રાણ ચુમ્બતા,
 ને સન્નિધદાનન્દની ઝડી વરસતા.

પ્રાણપ્રાણની રસકથા તે સ્નેહઃ
 વિલસુસૌભાગ્યચન્દ્ર સ્નેહવિમાને ઉડતાં.

અધક્ષણ વીતી, ક્ષણ વીતી:
 ચેતનના અનામી યોગ
 પૃથ્વીની જડતામાં ચિરંજીવી છે કંઈ ?
 પ્રભાતનાં પ્રકુલ્લ પોયણાં સમી
 ઢળેલી નેત્રપાંખડીઓ ઉઘડી,
 મૃદુમધુરાં કીકીનાં કિરણ
 અન્યોન્યને મુખડે રમવા લાગ્યાં.
 ક્ષણ વીતી, યે ક્ષણ વીતી:
 વિલસુને વદન પ્રેમઉખમા ચહડી,
 ને નયનો નયનોમાં રૂખ્યાં.
 એ પલકના પ્રેમદોર ઉપર
 કંઈ કંઈ નટવા નર્તી ગયા.
 'નાથ' કહી વિલસુ નમી પડી,
 શતઝરણો કુટતી દ્રવવા લાગી.

“સ્નેહ ફેરવતી આંખડલી
કદમ્બના કુલ સરિખડી
વિલોલ જવલે છે:
વિલસુ ! તુમે જાણો છો ?”

કુલભારવત્સ પાલવથી
નમેલી લતા શી વિલસુ
આંખડી આવરી રહી,
વસન્તને ય વિસરી ગઇ.

“તુમારાં બાલનયનો પૈર, વિલસુ
દેવાંગનાઓની શ્વેત પાંખયો ઝખૂમતી,
ઓળા પાડતી, કાન્તિ સીંચતી.
સહસ્રકોટી કિરણવન્તો સૂર્યરાજ,
ચન્દ્રિકાના અમૃતસરોવર શો
પ્રશાન્ત રસનિધાન સોમદેવ,
ઉડતી નર્તતી વિદ્યુદલેખા,
સ્મિતસોહાગી મેઘધનુષ,
પ્રભાના પાલવ પાથરતા ધૂમકેતુ:
ગગનમંડલે વિહરતી સહ સેજમંડલી
તુમારી કીકીને તટ ઉતરતી;
અમેલી વિભૂતિએ વધાવતી.

ખાલે ! તે વિલાસભલુકતાં લોચન,
 તે નાનાભાવશોભતી કીકીઓ
 આજ મહારા ઉપર હસે,
 જરી-સહજ-મીઠડું કંઈ લટે,
 એટલું મહારૂં સૌભાગ્ય છે ?”

“કાલાવધેય એના એ રૂડેશો ?
 સૌભાગ્યચન્દ્ર ! મહારી આંખોમાં
 તે એવું શું દીકું છે, રૂડેશો ?”

સૌભાગ્યચન્દ્રની પાછળની
 વસન્ત ઉપર હસતી હસતી
 વિલસુ બોલ બોલી.
 ઊંડાં ઊંડાં કે તત્ત્વનાં
 દેવમન્દિરે કંઈ દર્શન લેતો હોય,
 સૌભાગ્યચન્દ્ર એવો એકટશી હતો.

“કરુણાભર્યા કૃપાકટાક્ષ,
 નિર્મળા વિલાસવૈભવ,
 સ્નિગ્ધ કેમળું હૃદય,
 સ્વર્ગગીત ઝુંજતો આત્મ,
 અનન્ત વિશ્વનો સાર,

મધુર પ્રેમ, પ્રભુતા:

પ્રિયતમે ! તહુમારાં નયનમાં

મહેં તે સઉ દીકું છે.

તહેમના આદેશ ઉઠેલવા,

તે નયનના સન્દેશ સંમગવા,

તે જીવનની સૌભાગ્યશોભા છે.”

નીતર્યા મેઘ સમોવડી

સૌભાગ્યચન્દ્રની મુદ્રા દીન હતી.

વિલસુ તે સહી ન શકી,

આંખડલી મીંચી દીધી,

ઇન્દ્રદંડના ખંડ સરિખડી

તહેના હુઇડે પડી વિરમી,

તહેની ઝાંખી મલિન રેખાને

નવરંગ ઓળે અજવાળી.

એ પ્રેમયુગલનાં દર્શન કાળે

વનનયન શાં કુસુમો

રોપાઓ ઉપરથી ડોકીઆં કરતાં.

રહુવાર આથમતું હતું,

શીતળી છાયાઓ સંકેલાળી,

પ્રભાકિરણો ઉજ્જુ થતાં

દિશાઓએ બાંધેલા અનિલ

સ્થંભી જતા હતા
 કુસુમોને મુખડે પામરતા પથરાતીઃ
 પ્રકૃતિને વિરાટદેહે
 દિનચર્યાનો થાક ચહુડતો હતો.
 છતાં ભું ભું નર્તન્તો ભુંગરાજ
 કાં મદલોલ ડાલતો ?
 ને વસન્ત ઘડી નીંદરતી
 ત્યહારે આ મનુકુલડાં
 કોં પ્રભા સમ પ્રકુલ્લતાં ?
 એવું હશે કે
 આત્માની રસવસન્ત ખીલે
 તહેની વનવસન્ત ખીલો કે કરમાવ ?
 અન્તરમાં અમીનાં સોત સ્રવે
 તહેને જલ છાંટો કે જવાલા ?

“પ્રિયે ! પ્રિયતમે ! વિલસુ !
 તહમારું સૌભાગ્ય અખંડ રહે !
 પ્રભો ! તહેમના પ્રેમને યોગ્ય
 આ પથરને પમરાવ્ય.”
 વિલસુને સત્કારતા સૌભાગ્યચન્દ્રે
 આકાશભેદી ‘દૃષ્ટિ ફેંકી,
 ઉરનો અભિલાષ ઉચ્ચાર્યો.

પ્રિયતમના શબ્દ સુણી
 સ્વપ્નદેશથી વિલસુ જાગી-ઉતરી.
 જલમાંથી ઉપડતા કમલ શી
 ઊર્ધ્વમુખ સુકુમાર વિલસુ
 સૌભાગ્યચન્દ્રને નિહાળી રહી.
 દહાડમના કુલનો અમીરસ
 કેાકિલા પ્રાશે એવું
 અધરદલને ચુમ્બન દઇ
 અન્તરમાં અનેરી કેલિ જગાડી
 વિલસુ છૂટી પડી.

“સૌભાગ્યચન્દ્ર ! ક્ષમા કરજો.
 હૃદયનાં પૂર ધમધમે
 ત્યહાં અબળાનું શું બળ ?
 સ્નેહદીનતા તહમારી ન સહી શકી.”

“વિલસુ ! દયા, કૃપા, ક્ષમા
 એ દેવના ભાવ છે,
 તમ સમાં દેવસત્તમનાં એ દાનઃ
 હું મનુષ્યાલ પાસે કાં યાચો ?
 વિષવતું કહો છો તે
 વિશ્વ પણ એક દિન

આપણી યુગલતા કબૂલશે.
 હૃદયંગમે ! પ્રભુની પૂજા આદરે
 ત્હારે મહને સંભારજો.
 પ્રભુજીના દરબારમાં તો
 આત્મદાનને લગ્ન કહે છે:
 શુદ્ધ, સત્ય ને સાત્ત્વિક.”

“સૌભાગ્યચન્દ્ર ! પ્રભુને ત્હાં
 કેમ વૈધવ્યદશામાં નહીં હોય ?”

“સરલ બાલે ! પ્રભુનું ધામ
 પ્રેમનું પરમ મન્દિર છે.
 ત્હાં એકલદશા કેવી ?
 ત્હાં સૌ બેલડીએ વિહરે છે.
 નથી ત્હાં કૌમારના કરમાશ
 કે નથી વૈધવ્યની વિરૂપતા.
 રસસૌન્દર્યના શ્વાસોછ્વાસ
 પ્રાણને પ્રસન્ને છે ત્હાં.”

“પણ, ત્હારે-નાથ !
 પૂરેપૂરી ક્ષમા બક્ષશે ?-”

“વિલસુ ! ‘યશ્વત્કારે’

એ જમણાની અન્ધારી છે,

અશ્રદ્ધાની નિરાશા છે,

સ્નેહધાતનું પાપ છે.

વિશ્વના સકલ હસ્તમેલાપન

પ્રભુને-કે જગતને ય તે-

લગ્નચોપડે નથી મંડાતા:

પ્રેમલગ્નને વધામણાં દે છે

શું જગત કે શું જગતનો સ્વામી.

પ્રેમલગ્નની વિધવાને

પુનર્લગ્ન સમું પાપ નથી,

દેહલગ્નની વિધવાને

પ્રેમલગ્ન સમી મુક્તિ નથી.

તહમારો મહારામાં સ્નેહ હોય તો-”

“એવું માં બોલશે,

એવું માં બોલશે, સૌભાગ્યચન્દ્ર !

એવું કૂર માં બોલશે.

અદ્વિતીય પ્રેમપુણ્યે તહમને પૂજું છું,

તહમે મહારા જીવનની પૂર્ણિમા છે,

મહારા સૌભાગ્યના ચન્દ્ર છે.”

નવરંગ કુલડાંની વેદ્ય શી

વિલસુ સૌભાગ્યચન્દ્ર ઉપર લચી પડી,
વૈજયન્તી માળા સરીખડી
સ્નેહરાજને કંઠે ભૂલવા લાગી,
હમડે હમડાનાં જલ અભિષેકતી.

“દેવિ ! ક્ષમા વિનવું છું :

તહમારા હૃદયનાં સુકુમારતા
જ્ઞાનાટવીમાં વિચરાવતાં વિસર્યો.
જ્ઞાન કર્કશ હશે શું ?
દાંતને કર્કશ લાગે
તે ભોજન નહીં,
આત્માને કર્કશ લાગે
તે સત્ય નહીં.

સૌભાગ્યના સૌભાગ્યનાં રાણીજી !
જગતે સુન્દરીસંઘ એ જ વિધ્યના છે.
સરિતાને આરા તો એજ હોય.
સ્નેહને આ તીર ને સ્નેહની પાર્ય.
કુમારિકા અને લગ્નપ્રતિની.
‘વિધવા’ એ શબ્દભ્રમ છે,
વસ્તુસ્થિતિનાં વિપર્યય છે.
સંસારલગ્ન પ્રાણેલી સુન્દરીઓ.

કંઈક કુમારોઓ હોય છે,
 સંસારે કુમારી માનેલી બાલાઓ
 કંઈક લક્ષ્મીપ્રતિનીઓ હોય છે.
 દેવિ ! તુમે કુમારાં છો,
 સુલગા બહેન લક્ષ્મીપ્રતિની છે.
 આપણાં લક્ષ્મી થશે—”

“હજી લગ્ન બાકી છે?”

ઉપાનો પાલવ એક કરમાં લઈ
 તહેનું કેસરવરણું સૂર્યમુખ
 દિનરાજ બીજે કરે ઉપાડે,
 દેહલતા એક કરકિરણે તેમ સંકેલી
 પ્રેમપાંદડી શા કપોલે
 બીજે કર ચાંપી
 સૌભાગ્યચન્દ્રે વિલસુનું
 મુખારવિન્દ ઉપાડ્યું.
 અશ્રુનાં બિન્દુ લહોયાં
 ને કીકીને પુનઃ પ્રકાશથી આંજી.

હર્ષનાં પણ અશ્રુ કાં હશે ?

હર્ષશોક ઉભયનાં ઝરણું

મનુરાજ ! એક સરવરમાંથી વહે છે,

ને તે સરજલ હર્ષશોકનાં નથી.
રાજમહારાજના રાજતેજને
હર્ષ માં ફેડેશો, શોક માં ફેડેશો :
ઉત્કર્ષના આરોહિઅવરોહિ ડાલતાં
પરમ કલ્યાણનાં નીર છે તે.

“કેવી સોહાગી પળ !

અહા ! સૌભાગ્યનાથ !

એક દિવસ રજની રાણીના લલાટે
પૂર્ણિમાનો ચન્દ્ર રાજતો મહેં જોયો છે :
શું તહેની ભરછક લહરીઓ !

શું તહેની આહ્વાદક રેલમછેલ !
સૌભાગ્ય ! મહારે ભાગ્યે

એથી એ સુન્દર વિરાજજો હું !
અલખેલા મહારા રાજવી !

કુમારી તો અમાંસની રજની :
એકલી ને અન્ધકારને વગડે :

મહારા દિનનો તો દિનમણિ ઉગ્યો :
સુન્દર, શાશ્વર્ત ને સ્નેહસલૂણો.

કુમારાનાં જીવનખેલન, નાથ !

મહેને નથી રુચતાં હમણાં હમણાં.”

“પ્રિયે !-માફ કરજો, દેવિ !”-

“હા, પ્રાણાધાર !”

“પ્રિયતમે ! રસિક, મનગમતી
પ્રેમ પરમ પરતન્ત્રતા છે,
આત્માની અર્પણદીક્ષા છે,
પુરુષપ્રાણે સુન્દરીનું સ્વામીત્વ છે.
ઝળહળતો પ્રચંડ સૂર્યપ્રતાપ
વિહાસિની ચન્દ્રબાલાને હૃદયે ઢળી
મનોહારી મહિમાવાન જ્યોત્સ્નિકા સમ
પરાવર્તને વિશ્વમન્દિરે સ્પુરે છે:
સ્વચ્છન્દ વ્યક્તિભાવની તહેવી
પ્રતાપવન્તી કુમારી વિલાસવૃત્તિ
પ્રિયહૃદયે સંચરતાં
પ્રેમભાવનારૂપે પુનરુદય પામે છે.
મહારૂં કૌમાર, સ્નેહસુન્દરે !
તહમારા રસાત્માને અધીનું છું,
શરણે છે, ઉદ્ધારજો, દેવિ !
ચરણે છે, ઉછેરજો, વિશ્વસુ !”

“પ્રિયતમ સૌભાગ્યચન્દ્ર !
આંખડીમાં અવનતું આવે છે. .

નિર્મળા ંયોમસાગર ઉપર
કેા વિહરન્તી દિવવાસિની શી
તારાસખી તરી આવતી હોય,
નીલઘેરા સરોવરજલમાંથી
મેાતીની સેર્ય સરિખડી
તેજની કિરણરેલ્ય ચહુડતી હોયઃ
એવું કંઈ દર્શન દે છે.”

“દેવિની રસિકતાની
પ્રિયતમે ! તે પ્રતિરેખ છે.
આજ આપણી રસપૂર્ણિમાનું પર્વ :
સૂર્યચન્દ્રની કિરણધારાઓ, પ્રાણ !
સન્ધ્યાએ એકાખીજમાં ઢળે છેઃ
બ્રહ્માંડમેખળા શી રસમાલા
આત્મકિરણો ગૂંથે છે, વિલસુ !
તે રસમાલા આપણી વરમાલા :
• વિધિઆચાર તો, રસિકે !
સંસારજ્ઞાનની સંજ્ઞાઓ છે.
પ્રકાશના મહાધોધ સમાં
વિલસુસૌભાગ્યચન્દ્રનાં જીવન
હવે લબ્ય શીત ગજવશે.
વિશ્વરક્ષી આકાશનાં ગહુવર

તહેના પ્રતિઘોષ આપશે,
 અને દેવલોકમાં જાણ્ય થશે
 કે મર્ત્ય સૃષ્ટિના સુખસાગરને તીરે
 એ દેવળાલકેાનું રનેહલગ્ન થયું.
 પ્રિયદર્શને ! આપણા જીવનની
 આ પરમ ધન્ય પળ છે,
 દેવજીવનની એ ઉદયરેખ છે.”

વિલસુનું મસ્તકકમલ
 સૌભાગ્યચન્દ્રના ઉપા શા હૃદયે
 શુક્રમુખ શું વિરાજતું હતું. “
 નીલમણિને માણેક ચુમ્બન દે,
 વિલસુના નયનદલે તહેવી
 સૌભાગ્યચન્દ્રની અધરપાંખડી
 બેસી બેસી ઉડી જતી.
 પ્રેમયુગલને વધાવતી
 પાસેનાં કુંજકુલમાંથી
 ધીરી ધીરી બંસી બજી.
 કુમારીએ એક ચુમ્બન લીધું,
 છૂટાં પડતાં સૌભાગ્યચન્દ્રે
 ફરી તહેનો નયનપ્રેમ પીધો.
 નવલ રસ નીંજળતાં ઉર લઇ

પ્રીતમપ્રિય વિખૂટાં થયાં.
 રસવિધાત્રી વસન્તિકા,
 વિલાસવિહાસતું વિમલ વ્યોમ,
 વનનાં નિર્દોષ કુસુમો,
 ત્હેમના હૃદયભાવ ઉપર
 સ્મિતવતી દૃષ્ટિથી જોતાં હતાં.

કુલડાંમાં રમતી સુલગા આવી.
 કંઠમાં મંજરીઓની માળા હતી,
 સંગમાં રમણ હતો,
 તે કદલોલલી મોરલી વાતો.
 સૌભાગ્યચન્દ્ર ને રમણનાં
 નયન નયનમાં ઢળ્યાં,
 પ્રાણ ઉડી પ્રાણ શું
 વાતો કરવા લાગ્યા.
 રનેહસામ્રાજ્યે વિહરતી
 વિનીત વિલસુને સુલગાએ
 સ્હોડયમાં-હૈયામાં લીધી.
 મોરલીની મોહનીમાં રમણે
 વસન્તગીત ગાયા માંડ્યું.
 સઉનાં હૃદય ડોલવા લાગ્યાં,
 અલૌકિક કેા ભાવનાને હિન્ડોલે

મહભરં હિન્ડોલવા લાગ્યાં.
 સંગીતસ્રોતને મધુરે આરે
 હરિણનાં વૃન્દ વૃન્દ ઉભરાય,
 સન્ધિકાના સરોવર ઉપર
 તારલીઓ અન્તરિક્ષેથી ઉતરે,
 કુલપદલવની સુગન્ધોમાંથી
 કદમ્બસહકારની ઘટાઓમાંથી,
 અદૃશ્ય કુંજોના સુખસોહાગમાંથી,
 તેમ વેરાયેલી વસન્તવિલાસિનીઓ
 મોરલીના ગહન મન્ત્ર પીવા મળી.
 વસન્તકુવારાની કુસુમરંગી ધારાઓ શી
 રંગલીની નવરંગ બાળાઓ
 વેણુ સાંભળતી ઉભી.
 સૌભાગ્યચન્દ્રે પણ કુસુમળી પાસેથી
 મોરલી લીધી, છેડી:
 પ્રેમાત્માઓના હૃદયગીત શા
 બે ય મોરલીઓના સુરસંવાદ,
 એક પંખીની બે પાંખય શા,
 લિન્ન છતાં અલિન્ન ઉડકા લાગ્યા.
 કેાઇક સખીઓએ કંઇક કુલ
 આદરથી આપ્યાં,

કેઇક સખીઓએ કંઈક કુલ
આદરથી સત્કાર્યા :

હૃદયના સુકુમાર ભાવ સમાં
કંઈ કંઈ કુસુમો, કેરી
રસદહાણી થઈ રહી.

છાબમાંના મોરપાંખડીઆં ઉઘડ્યાં.
વસન્તપૂજનની વેળા
થઈ જણાતી હતી.

મહાભર્ગવતા સૂર્યતેજમાં
પ્રતાપ જાળ્યો હતો,
સરોવરનાં નીર થંભ્યાં હતાં,
શાન્ત અનિલપગથારે લસતા
રાજકોકિલના શબ્દ સંભળાતા :
પરાગ સ્થિર હતો.

ઉષાભર્યાં પયોધ શાં

આછાં અંચળ ઉડાવતી

બાળાઓ ધૂમવા લાગી.

ઘ્રેટખિટન જેવડા ન્હાનકડા ?

ખેલ્યાં સરોવરિયાને વધાવ્યું,

સરોવરમાંનાં કમળોને વધાવ્યાં.

નિર્મળા, ભૂરા, પ્રભાવન્તા,

વસન્તની આછી ઓઢણી શા
વાદળને વધામણાં દીધાં.

સરૌવર ફરતા પ્રકુલ્લ ક્યારાઓ ઉપર
કુંકુમના છાંટા નાંખ્યા,

પરિમલનાં પૂર સત્કારી
સત્સેવાના પ્રતિપૂર વર્ષ્યાં.

સઉ ખાલાઓનાં હૃદય
પૂજાભાવે પ્રદીપ્ત હતાં,
વદને આનન્દતેજ હતાં.

શૃંગારશ્રી શો કદમ્બમાંડવો,
ગમ્ભીર સોહાગવતી વનકુંજ,

હિમાલયની શૃંગસખી સમી

વૃક્ષવૃક્ષમાંની વાદળશાખા,

વિલોલ વિભૂતિવન્તા

માનવજૂના સુન્દરતાના મંડપો.

સઉ ઉપર અખીલ છાંટતી,

ગુલાલની મૂઠીઓ ઉડાડતી,

ખાલાઓ ઉર વારતી.

ખાલ રોપ, વનના છોડ,

સુવાસિની પુષ્પલતાઓ,

તેજનયન શી ઉઘડતી કલિકાઓ,

પહેલવી જ વાર મહેરતો

ધૌવનને ઉમરે પગ માંડતો
 મનોહારી ન્હાનકડો સહકાર,
 ને ત્હેની પાછળ અનેરું પમરતું
 લઘુમુખ ચન્દનવૃક્ષ :
 વસન્તની વિશુદ્ધ લીલાને
 કુમારિકાઓ કુલડે અભિનન્દતી.
 આંખાઓના ઝુલતા ફાલે,
 ખેતરોની સૂકાતી લીલાશ,
 હાથીઆ થોરના કાંટા,
 લીલમડી ધરોનાં મુખમલ:
 સ્થલે સ્થલે ખાલસુન્દરીઓ
 અક્ષત રસ પામી
 અક્ષત રહડાવતી.
 બ્રહ્માન્ડના આણુરેણુમાં વિહરતી
 વરવસન્તને વન્દન વન્દી
 દિશદિશ અજવાળતા સૂર્યદેવને
 પૂજાઅર્ધ્ય સમર્પતી:
 તેજ, ઉષ્મા, સૌન્દર્ય, સંજીવનમાં
 કલ્લોલતી ખાલાઓ,
 ચંડોળના સમુદાય સમી,
 પાછી સરોવરતટે મળી.
 વનાત્મના પ્રસન્ન વાત્સલ્ય શી

શીળી અનિલલહરી આવી,
વસન્તની આશિષ શો
મીઠડો પરાગ વાયો.

“વીસરી રે વીસરી,
વિલસુ આજ વીસરી.”

“શું ? રમણ ! શું વીસરી ?”

“અમીનાં ઠહેણ ઠહેતી
કોકિલની બંસી, વિલસુ !
સુભગ ! વિલસુ વીસરી હો.”

“ભલે અમે વીસર્યાં:
ન વીસરે એવી કીટ
વહુ લાવજે હું, ભાઈ !”

સૌ હશી પડ્યાં,
ને વિલસુસુભગાને
નેત્રબાણ એક મારી
રમણે ગુલાબરંગી મુખ
સૌભાગ્યચન્દ્ર ભણી વાઠયું,
ને પ્રાણપ્રાણની વાર્તા
નાચતી કીકીઓએ કીધી.

“વિલસુ ! માં મુંઝવ હું !

રમણુ તો નિરર્થક નિર્દય છે.

કેાઇને કચ્છાંકના પ્રકાશ ગમે છે,

તો કેાઇને કચ્છાંકના પરિમલ:

એકને શોભા આકર્ષે છે,

તો બીજાને ગમ્ભીર ધ્યાનયોગ

ને બિધ્વમુખ ગૌરવમહિમા.

કેાઇ સુખસેવના સાધે છે,

તો કેાઇ સૌન્દર્યસિદ્ધિ:

કેાઇ પ્રવૃત્તિ, કેાઇ સદ્ભાવ,

કેાઇ રનેહના સોહાગ શોધે છે.

શેષનાગ જેવાં વસન્તનાં ચે

સહસ્ર મુખ ને મણિ છે:

વિષદંશ વણુપામ્યે

મણિ ઉતારી મુગટ ઘેરવાનું

વર વસન્તવ્રત છે.

નદીનાં સહસ્રકોટી ઝરણાં:

એક ઝરણુનું પાણી પીનારે

નદીનું પાણી પીએ છે.

કુલ, ક્ષાલ કે કોયલ:

એકને સન્માનતો યજમાન

વસન્તનુ આતિથ્ય આદરે છે.
કવિતાની બંસી શી કેાકિલનું
રમણુ ! તું પૂજન આદર્ય ત્યહારે.

કિલકિલાટતી બોલાઓનું
હસવું ઢળ્યું, ઉછળ્યું :
જાણે મોતીના થાળ વેરાતા હોય.

“પણ રમણુલાલ !
અમે નથી વીસર્યાં કંઈ:
વિલસુ બહેનને અમૂંઝવો માં.
જગતકુંજે અમોલ બોલતી
કેાકિલ કે કવિતાની
બંસી એક જ નથી હો !
સંગીત શી વિલાસતી
સુભગભાઈની બંસરી છે:
દેવવાણી શી મીઠડી
અમારાં હૈયાંની વેણુ છે.
પર કુંજેના પરભૂતના બોલ
છતાં અમે સાદર સન્માનશું.
સ્વના પાઠ શીખવ્યા, રમણુલાલ !
પરના ક્યહારે સમજાવશે ?
વિલસુ ! આલ્ય, બંસી વધાવ્ય..

સુલગલાઈ ! જરા આવો,
અનેરા જહુઈલમકી લકડી-
ભંસરી અધરે મૂકો.

ખડેનો ! શાણાઓ શીખવે છે કે
પ્રહ્લાંડે શબ્દપ્રહ્લ ગાજે છે:
તો બંસીના બોલ વધાવો.”

ફરી મોરપાંખડીઆં ઉઘડ્યાં,
ફરી સોનારૂપામાંથી
સેવાની સામુગ્રી પ્રગટી.
કુલછાબોમાં કુલડાં અખૂટ લાગ્યાં.

“કેયલને બોલાવ્ય, રમણ !
આંબે આંબે બેઠી છે:
તહને આવડે છે એવું તો.”

“કેયલને બોલાવતાં
કેને નથી આવડતું ? સુલગ !
હૈયાની કેયલ તો સઉની
વણબોલાવી એ બોલે છે.
કેયલ બોલાવવાની મહુને
આણ્ય છે મહારી ખડેનની.”

“બહુ પહેનનાં કહ્યાં માનતા હશે.
ચાલ્ય, ડહાપણ આટલ્ય.”

અન્તરિક્ષે એક મીટ ભરી
મોરલી રમણે અધરે માંડી:
મુલગાના નેત્રમાં હસી
વેણુને દંશ દીધો,
ને મહીં કોયલ બોલાવી.
પલકમાં તો બલક કલ્લોલતું જગ્યું.
સકલ અમ્બકદમ્બકુન્જેમાં
સલ્લોલ લલકાર હલકી રહ્યો.
એક બાલાને બોલાવ્યે
અનેક બાલાઓ બોલે,
એક ચન્દ્રકલાની કલા પ્રગટતાં
અનેક તારલીઓની મીટ ઉઘડે:
એવી બાલકોલાહલ શી
પ્રભાવન્તી કેઠિલકેલિ
ડાળ્યેડાળ્યેથી રેલી રહી.
ગગનપાટે રમતી

પુણ્યદેશની દેવીઓ શી
 વનલીલામાંની રમણીઓ
 એ નિગૂઢ શબ્દસંહિતાને
 પૂજની સામગ્રી જુડાવતી.
 પછી સૌન્દર્યશોભના સુભગાએ
 રમણની મોરલી વધાવી,
 વિશુદ્ધિવાસિની વિલસુએ
 સૌભાગ્યચન્દ્રની મોરલી સત્કારી.
 મોરલી ન હતી તહેમણે
 કંઈ કંઈ હ્રદયમોરલીઓ પૂજ.
 સરોવરમાં જરી જરી જેવડી
 બાલવસન્તની પગલીઓ શી
 રેખાઓ પડતી હતી:
 કુમારીઓને આત્મસરે પણ
 કેાકિલવેણુની મૃદુ નખલીઓ
 વાગી, ઉર્મિ પાડી,
 ચિરંજીવી ચિહ્ન માંડતી.
 વસન્તના પરિમલ વાયા:
 સરજલમાં, સુન્દરીપ્રાણમાં
 સહજ નિજ સર્વો ઢાળી
 ગામલોકને વર્ષવા ગયા.
 અકલ વસન્તગીત તો
 મોરલીમાં વાગતું જ હતું.

“વિલસુ ખડેન !

વસન્તગીત આલાપશે ?

વર્ષનું આજ પર્વ છે.”

એક બાલાએ વીનવ્યું.

“હા, હા, વિલસુ ખડેન !

આર માસની વસન્ત

પીવી છે આજ તો:

પછી પૂનમે પૂનમે

કંઈ વસન્ત નથી, ખડેન !”

સુલગાએ વાત ઝીલી લીધી.

ક્ષિતિજમંડળ ઉપર પથરાતાં

પ્રભાપૂર્ણ વાદળાં શો

સખીસમાજ જોતજોતામાં તો

ચન્દ્રાકાર સજ્જ થયો,

ફૂદડી ફરતી છાયાઓ શો

તેજમાં ઉડવા લાગ્યો.

“રમણલાલ ! સૌભાગ્યલાભ !

અખંડ મોરલી વાજે હું !

ગંગાયમુનાનાં જલ ડોલાવજો !”

કુસુમ્બીનો બોલ આવ્યો.

પ્રારબ્ધ જેવું ગહન

ઉપર વાદળ હસતું હતું:

ફરતો વસન્તનો કલાપ હતો.

વિલસુએ વસન્તગીત ઉપાડ્યું.

૧

કોયલડી ! તહારી મોરલી લલિત ખડેનાં ! છેડી જજે !

હીંચે નમે તું ખડેન ! આંખલિયાને ડાળ્ય જો !

કોયલડી ! તહારી મોરલી લલિત ખડેનાં ! છેડી જજે

રંગ્યાં દિશાચીર વિધુની વિશુદ્ધિરંગે,

અર્ચા પ્રભાની અરચી દિનને દિનેશે;

નવગન્ધકોષ કંઈ ગન્ધવતી ઉઘાડે :

ઉઘાડીને ઘૂંઘટ ગાવ, વસન્ત સખી ! પધારે.

કોયલડી ! તહારી વેણુથી વસન્તદેવી સત્કારજે !

૨

કોયલડી ! તહારા વનમાં પ્રભાત આજ ઊડાં ઉઝે,

સોનારૂપાની મહીં રમતી રેખ અનન્ત જો !

લાંબી શિશિર તણી રજની વીરી ! આજ ડૂબી જતી

સાત્ત્વિક પ્રકાશને પગલે પધારે વસન્ત જો !

મીઠડી,

સાન્તવની,

ભાગ્ય સમ સંજીવિની,

જગજીવનમન્ત્ર શી ઉદ્ધારિણી,

પ્રભુકિરણ સરિખી સકલસંચારિણી,

પ્રાચીપ્રતીચી: દિગ્ભુવન: સૌની પરમ કલ્યાણિની:

સાત્ત્વિક પ્રકાશને પગલે પધારે વસન્ત જો !

કોયલડી ! તહારી વેણુમાં વસન્ત દેવી સત્કારજો !

૩

પડધો કચ્છાં પડયો ? રસખાલ !

ભેદી ભીષણ જગના દુર્ગ અનિલ કચ્છાં આથડયો ?

રસખાલ !

ઉપર જચ્છાં અનહદ ખાજે સાજ, ટુહુરવ ત્થાં ચહુડયો ?

રસખાલ !

સંસ્કૃતિનાં સૈન્ય વ્યૂહો માંડતાં,

પૂર્ણિમા ને અમાંસ નેજા ખોડતાં,

યશકિરીટી ઇન્દ્ર પુષ્પ વધાવતા,

ગાન્ધર્વ જયના ગાન નિજ વેણુ ભરી વાતા જતા:

આછેરી પીંછીથી બ્રહ્માંડતીર્થ આલેખિયાં,

ધૂમે પ્રશસ્ત તટે મન્દાકિનીનાં નીર જો !

સુરોઅસુરોની મેદની અખંડ ત્થાં રાસે રમે,

નૃત્યનેતા અમી મોરલી હલકે સુધીર જો !

પદતાલી ભવ્ય ધમકે મહાગમ્ભીર જો !

કોયલડી ! ત્હારી વેણુથી અનેરી વેણુ વાગે ત્યહાં :

કોયલડી ! સહ વેણુના વિલોલ શબ્દ જાગે ત્યહાં :

રમે-રમે ચૌદ ભુવનને દડે પરમ ભારતરણ અબધૂત કાલ,
પડયો ત્યહાં પડયો, રસખાલ !

૪

કુલડાંની આંખયોમાં વસન્ત ! કાંઈ આંજયું તહમે,
આંજો જાદુગૂર આંજણ એ મુજ નેન જો !

મહેકતું,

મહેકાવતું,

પ્રાણને ચેતાવતું,

વિરલ સૌન્દર્યે કદી કદી ભાસતું,

પ્રિયનયનની કાન્તિમાં સ્થિર વાસતું

સ્નેહના સોહાગ સમ સપ્રભ યશસ્વી વિલાસતું :

કુલડાંને કુલડાંને પગલે વસન્ત ! પધારજો !

આવ્યાં વને તો દેવી ! આવજો માનવ દેશ જો !

આંદાસૂરજ ઠેરી જ્યોતિ પામરીએ પરિમલે,

આપી જજો એ દેવપરિમલના આદેશ જો !

આવો વસન્ત ! પ્રાણઆંગણના આલ અમે વાળી લીધું .

કોયલડી ! મહારે ખારણે હો ખડેન ! કાલ્ય ખોલી જજે !

કાલ્યે મહારે ઘેર પ્રભુજીનાં વૃદ્ધાન જો !

કાલ્યે મહારે ઘેર વસન્તદેવી મહેમાન જો !

કોયલડી ! તહારી મોરલીનાં ત્રીંધ ખડેન ! ખોલી જજે !

વીંધે વીંધે તે વહે જહાલમ કેરાં વેણુ જો !

વીંધે વીંધે તે કહે જહાલમ કેરાં કૂહણુ જો !

કોયલડી ! મહારે ખારણે વસન્તમન્ત્ર ખોલી જજે !

સૂરજલમાલા શી ખાલાઓ

પોતાની જ છાયામાં

અને સૂર્યતેજમાં રમતી હતી.

વસન્તગીત વનલીલાશે વહતું,

પત્રગુચ્છમાં, ફુલખ્યાલાઓમાં

મહાધ્વનિ પાડતું,

વનના વૈભવ ઉપર તરતું.

ઉડતાં ગાતાં થાકી જઈ

મેનાઓ ઘટામાં ભરાય છે.

સહ બાલિકાઓ પછી

આંખાના લીલા મંડપ નીચે મળી.

“વિલસુ ખડેન ! વિલસુ ખડેન !

વસન્તચન્દ્ર વધાવવા ક'હાં જશું ?”

આંખાની ડાહ્ય ઉપરથી

કેયલના બચ્ચા શી કુસુમ્મી બોલી.

રમણે ત્હને ત્હાં ચહાવી હતી.

“જયહાં સઉ ઇચ્છે ત્હાં.”

મોતીની ઝૂલતી સેર્યો શાં

સુમર ઉપરનાં પરસેવાનાં ઝાલ

દહોતાં દહોતાં વિલસુએ ઉત્તર વાજ્યો.

“ના બા ! મહુને તો મહારી મા

રાત્યે ન ધીરે એકલી:

હું તો આંગણાંમાં ઉભી ઉભી

ભાઈને રમાડતી

ચન્દ્રોદય વધાવીશ.”

એક બાલા બોલી.

“રાત્યે તો ન ધીરે.”

ઊંડા પડમા શો ધીરો

સઉ બાલાઓએ સ્વર પૂર્યો.

“આવો તો આમન્ત્રણ છે,
વાડીઓ એ વિશાળ છે.
સુલગા ! જા, તું આવજો હું,
સાવ એકલું મહુને નહીં/ગમે.”
આંખે મહુડતી વેલ્યમાં હીંચતી
સુલગાને વિલસુએ કહ્યું.

“વિલસુ ખડેન ! જાને કહી
હું ય તહમારે ત્યહાં આવીશઃ
એકલી નહીં મોકલે તો
સૌભાગ્યભાઈને લઈને આવીશઃ
દિવસ છતાં આવીશ.
મહુને એ એકલું નહીં ગમે.”
કુસુમખીનો કલરવ આંચો.

સ્થિર ગહન તેજગિન્દુ શી
વિલસુની આંખોમાં સુલગાએ જોયું,
કેાઈ અણુદીઠાં દેવઅંજને
મહીં હૃદયસ્મિત ચમકતાં.

સૂર્યનો પ્રતાપ વધતો હતો,
વસન્તની કેમલતા નમતી હતી.
ખાલાઓના ગાલ ઉપર

કરમાશની રજ યેસતી હતી.
 નિદ્રાની છાયાના પટ ઉપર પટ
 જગત ઉપર છવાતા હતા.
 મંજરીના મધુ પી મદોન્મત્ત
 કેાકિલા ઊંઘી ગઈ હતી.
 ઉષ્માભારવતો વાયુ
 મન્દ મન્દ પાંખ્ય વીંઝતો.
 કુમારીઓ ગામ ભણી ચાલી.
 અજ્ઞાન કસ્તૂરિકા મૃગમાલ
 કસ્તૂરી સુામી પાછું વળે,
 વસન્તવિભૂતિની સારકસ્તૂરી
 અન્તરના અન્તરમાં સંચી
 સુન્દરીસમાજ ગામ ભણી વળ્યો.
 વડ નીચે સૌ વેરાણી.
 મન્દાકિનીની માળા તૂટતાં
 મણિમૌલી તારા વનકુંજેમાં ઉતરે છે.
 પોતાનાં ન્હાનકડાં વિશ્વ-
 વાટચ જોતાં પિતામાતા,
 ઝંખના ઝંખતાં ભાઈબહેન,
 સ્નેહસોહાગી કુલવાસ-
 વસન્તરંગે અજવાળવા
 બાળાઓ મન્દિરે ગઈ.

નવપ્રેરણાથી સચેત,
 નવસૌન્દર્યથી સંજ્ઞિત,
 તહેમનાં નવપૂરવતાં હૃદય,
 નિર્મળાં ન્હાનાં ઝરણાં શાં,
 કુલડાં શાં પ્રેમપાત્રોથી ભરેલી
 કુલવાડીઓમાં પથરઈ ગયાં.

રમણ અને સૌભાગ્યચન્દ્ર
 દૂર પાછળ પાછળ આવતા હતા..

“સુભગ ! તું આવજો વ.
 કુસુમ્બી ને નયન રમશે,
 અને અશોકની લીલી છાયામાં,
 કે કહીશ તો ગુલાબની કુંજમાં,
 આપણા સૌભાગ્યચન્દ્ર વધાવીશું.”

“ચન્દ્રમાં ચન્દ્રિકા છે,
 લોક તહેને રેલતાં કાં આણ્ય દે ?
 મણિમાં મહિમા છે,
 મણિ કાં માથે ન મૂકાય ?
 ભલે, તું કહે તેમ, રમણ !
 આશા અમૃતમયી છે.
 ગરીબીએ અને લોકબત્રીશીએ

સાથે નહીં ચડતાતું હોય ?

પણ રમણ ! તારા વડિલનું—”

“તારા ઉપર હેમની મમતા છે,
ને વિલસુ જહેમ તો
હેમની આંખની કીકી છે.”

“રમણ ! રમણ !
અન્ય માતાપિતા
હૃદયના મેલ કાં સાચવતા હશે ?
પિતૃના નિર્મળ હૃદયદર્પણે
સન્તાનં જીવનદર્શન લે છે,
બાલકનું પ્રથમ દેવમન્દિર
માતાપિતાનું મુખડું છે:
એ મન્દિરે મનુષ્યો,
પરમ ઉદાત્ત પ્રકાશવતા
સ્નેહજ્યોતિ કાં નહીં પ્રકટતા હોય ?
ધિયોયોનઃ પ્રચોદયાત્:
દશ હજાર વર્ષે પણ ભારતમાં
એ મન્ત્ર જીર્ણ થયો નથી,
બીજાં દશ હજાર વર્ષે પણ
ફલશે કે નહીં?
મર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ, વીર !”

મિત્રો વેલીજુલે આબ્યા.

વડની ધુમ્મટધંટા ઉપર
કનકઆસન પાથરી
સૂર્યરાજ વિરાજતો હતો.
મિત્રોને ભર્ગ અભિષેકતો.
સુવિશાળ સોનેરી કાન્તિમાં
સરોવર ઝોલા ખાતું હતું.
કુમારને બદલે કિરણો
વેલીહિન્ડોળે હોયકતાં.
કુસુમો દિનનાથને નમતાં.
વસન્તવદનનું ઓજ
રનેહપુત્રોના વદને પડતું.
રસ ચુમ્બતી ભૂંગઅંગનાઓના
મંજુલ મન્દ ગુંજરવ સુણ્ણતી
સરવેલાઓના સુમનપગથારે
સખાની બેલડી ચાલતી હતી.
દેશકથા કથતા કથતા
વીસામા આગળ વડ નીચે
અપોરા ગાળવા છૂટા પડ્યા.

રમણુ ઘેર જઈ વિલસુને મળ્યો,
'સુખારવિન્દે રસતૃપ્તિ નિરખા,
સુખતેજ જોઈ, પરમાનન્દ પામ્યો.

ખખેરના ફલાહાર કીધો,
પ્રારબ્ધ ને વિધિની વાર્તા કહી,
પછી શ્રાન્ત પંખી જેવાં ભાઈજેન
નિદ્રાને ખોળે સૂતાં.

થાક, રાત્રિ, નિદ્રા, વિરહ, નિવૃત્તિ:
સહ ચેતનની સમાધિઓ છે.

એક શૃંગે પગ વિરમળે,
ભંચે શિખરે હિમાલયને
તે ખીળે પગ પ્રેરશે.

પાટીના પુરોણ અંક
ભૂંસાય તો ભૂંસાવા દેળે:
ત્યાં નવઅંક ઉઘડશે.

વસન્તખેલને પણ થાક રહ્યું છે,
તો થાકથી થાકશે માં.

જીવનભવિષ્યના કુંકુમલેખ
વિધાત્રી લખે માટે નીંદરતા હો
તો ઘડી સ્વસ્થ ચિત્તે નીંદરળે:

ભાગ્યદેવીના પ્રાસાદ પણ
સુષુપ્તિની પડોશમાં જ છે.

આકાશના પડછાયા સમી
અન્તરિક્ષ વીંધતી વીંધતી
થોડી ધારે રહ્યાંજ પડી.

કુમળાતા સૂર્યતેજમાં
 ઉષા આડી મેઘપાંખડીઓ શી
 લાંબી છાયાઓ પથરાતી,
 વસન્તદર્શનની મુગ્ધતામાંથી
 અનિલ જાગ્યો, અને
 નિદ્રાલીન રસબાણકો ઉપર
 પરાગના પટ દેવા લાગ્યો
 નવ ઉત્સાહથી પંખીસમાજ
 રહાંઝને આંગણે રમતો,
 તહેમના અખિલ કિલકિલાટ
 વિશાલ વાડીમાં ઉડતા.
 વિલસુના શયનખંડની અટારી આડો
 કુલવેદ્યનો પડદો હતો:
 કોકિલા તહેમાં આવી બેઠી,
 'વસન્ત્' 'વસન્ત્' પોકારી
 સખીને જગાડી ગઈ.
 રહાંઝની પમરતી શીતલતા
 વિલસુએ વાટિકામાં વિલોકી.
 ઘડી પછો રમણુના શયનખંડમાં
 પદરવમુનિ નયન ગયો,
 ગુલાબપાંદડી ચૂંટતો હોય
 તેમ મહોટાભાઈને મુખડે

ઝીણી શી ચીમટી દીધી.
 ઝળક રમણ બેઠો થયો,
 નયનને ભુજબન્ધે ઘેર્યો.
 “કોઈને નથી દેતો
 તે આજ તો લેવું:
 એક જ, એક ચુમ્બન.”

“નહીં વળી, મહારો શો વાંક ?
 મહેં તો કીધું કર્યું.”

કમલદલમાં પરાગ લખાય
 તેમ નહાનકડી હાથેળીઓમાં
 મુખકાન્તિ સન્તાડતો.
 હસતો હસતો નયન બોલ્યો.
 ફિરણ શી ઝીણી અંગુલિઓ
 રમણે ચુમ્બી ન ચુમ્બી ત્યહાં તો
 મંજરીઓમાંથી મરવો ખરે તેમ
 રમણના હાથમાંથી છટક્યો.
 રમણે ખડારીમાંથી જોયું તો
 બાગમાં વિલસુ કુલ વીણતી.
 રમણ વાડીમાં ગયો,
 ગુલાબ ને અશોકની ઝાડી ભણી
 પગલાં માંડ્યાં.

કુલડે પાલવ ભરી
 વસન્તભારે નમતી વિલસુ
 લતામંડપે જઈ બેઠી.
 ત્યહાં હાર ભર્યા,
 મનગમતા મુગટ ગૂંથ્યા.
 એટલામાં સુભગા આવી,
 સખીઓ ઘરમાં ગઈ.
 કુસુમ્બીની સંગે સૌભાગ્યચન્દ્ર
 ત્યહાં આવ્યો હતો.

“કુમારીને, સૌભાગ્યચન્દ્રને
 વિલસુ! પુલ આપ્ય.
 આવો, સુભગાકુમારી !
 અમારી વાડીએ ય તે
 વસન્ત છે, વધાવળે.”
 વિલસુરમણની માતાએ
 સખીઓને આવકાર દીધો,

સ્મિત ઝરતી સુભગાએ
 ભાઈબહેનને કુલ આપ્યાં.
 નવલ ભાવે ભીંજતી વિલસુ
 કુસુમ્બીને લઈ વાડીમાં સંચરી.

“સુલગા બહેન !

બહુ ઉપકાર થયો :

રમણલાલ કંડાં ગયા છે ?”

હસતા મધુરા વાગતા સ્વરે

સૌભાગ્યચન્દ્રે પૂછ્યું.

લક્ષ્મીબીની સુલગાએ

રમણની માતા ભણી જોયું.

“નમ્ન ! રમણ કંડાં છે?

સૌભાગ્યચન્દ્રને ભાઈ પાસે લઈ જા.”

રમણની માતાએ નયનને બોલાવ્યો.

સૌભાગ્યચન્દ્ર અને નયન

ઝાડ નીચે થઈ ઘટામાં ગયા.

“સુલગા ! ગંગાસ્નાન તે પુણ્ય,

“વૈતરણી ઉતરવી તે સ્વર્ગપન્થ :

ને આત્મનુદીને અમળ બહેણે

પાણી ભરતાં જલ ઝીલવાં

એ કાં પુણ્ય નહીં ?

સંયમતીર્થ, દેવભાવના ઉદ્દીપનાર્થે છે,

દેવભાવના દમનાર્થે નથી હો !

જાવ, વિલસુ ને કુમારી
 રહુમારી વાટચ જોતાં હશે,
 ચન્દ્રોદયનો સમય થયો છે.”

કુલછાળ ખડાંયે લટકાવી
 સૌન્દર્યવેદ્ય શી ડાલતી
 સુભગા સખીઓને જઘ મળી.
 સઉ ગુલાબકુંજે ચાલ્યાં.

તરુવરમાં ભરાતો સૂર્ય.
 પત્રડાળીની રેખાઓમાં
 કનકતેજ પૂરતો હતો.
 પૂર્વમાં ઉજવળ ચન્દ્રરાજની
 હીરાકણી શી પદનખરેખા
 કુટવા માંડી હતી.
 પૂર્ણિમાનો પરમ અવસર
 જામતો જતો હતો.
 પ્રાચીપ્રતીચીનાં તેજપૂર
 એકળીજામાં વહતાં હતાં.
 મહાસન્ધ્યાનો વિધિયોગ
 વિશ્વમાંડવે રચાતો હતો..
 પરાગનો પ્રભુતાનો રંગ

આથમતી સહાંઝમાં ઉડતો.

આકાશના ઉમ્મર ઓળંગી

કંઈ અવનવું તેજ, ઉતરતું.

પરમ વસન્તની વાદળી

વરસી રહી હતી.

તે મેઘઓઘે તરતી બાક્ષાઓ

વૃક્ષકાલ વીંધતી ચાલતી,

ઉપર કુંપળો હસતી.

સુકુમ્ભર કિરણનાં ગૂંથેલાં

તહેમનાં પયોધપરિધાનમાં

અનિલલહરી રમતી,

મન્તાતી, પાંખ્યો પ્રસારતી,

વસન્તની વાર્તા કહી જતી.

ફરફરની મધુરમધુરી

ગુલાબની સુગન્ધ વાઈ.

વસન્તખેળે ગુલાબ હતા,

થોડી વારે તે કુંજમાં

સખીસાથ આંચો.

સહામે આસોપાલવનો ઘટાઘેર

વિશાલ રોમરાજી ડોલાવતો,

નયન, રમણ, સૌભાગ્યચન્દ્ર

૧૧

નીચે ઉભા હતા.

ભરી ભરી નભજલની નદીઓ

ઉપામાં પટ પાથરી વહે,

ગુલાબની નમતી કર્યારાપંક્તિમાં

તેમ સાડીઓ ઉડાવતી

સહીયરો ચંદતી હતી.

મનમોહન મોતીશય્યામાં

શ્રાન્ત સરિતાઓ વિરામે તેમ

વિશાલપાલવ બાલાઓ મ્હોરમાં જઈ બેઠી.

કુલથી ઉભરાતી છાઓ,

ફલામૃતે છલકાતા જૂમચા,

પ્રેમમંજરી શા પ્રાણેશ્વરો:

સહિ વસન્તદાન ઉપર

કુમારીઓ સ્મિતતેજ છાવરતી.

નયન વિલસુની સ્હોડયમાં ભરાયો,

કુસુમળીનો કુલહાર નિરખવા લાગ્યો.

“મ્હોટાભાઈ ! સૌભાગ્યભાઈ !

આંખમીંચામણી રમશું ?

હજી પૂજનને વાર છે ત્હાં ?”

આંખમીંચામણી રમત છે,

સન્ધ્યાકાલે બાલકો રમે છે. •

“તહારાં બાલકો જમાવ્ય,
ને આંખ્યમીંચામણી રમ્ય, નયન !
સન્ધ્યાટાણે ય હવે અમે
પુરુષાતનના ખેલ ખેલશું.
તહારી એ પાંખયો કુટશે
તહારે તેજમાં ઉડવું ગમશે,
બાપુ ! નહીં રુચે સન્તાવું.
આંખ્ય અનિમેષ ઉઘાડ્ય,
પૂર્વની ભૂમિમાં જો,
વસન્તવિધુ અમુલખ અંજન આંજશે.”

લોકદૃષ્ટિ વળી વળીને
પૂર્વની ભૂમિમાં શે વળતી હશે ?
પૂર્વમાં મનુકુલની જન્મભૂમિ છે,
પૂર્વમાં મનુકુલનો ઇતિહાસ છે,
પૂર્વે જગતની પીઠણી છે,
પૂર્વે ભવિષ્યનું અવલમ્બન છે.
પૂર્વ જગતનું મુખડું છે,
જગતસૌભાગ્યશ્રીના ચન્દ્રક
સુરમ્ય અભાતે પ્રભાતે,

સલૂણી પૂર્ણિમાએ પૂર્ણિમાએ,
 યુગે યુગે ત્હાં ચડોડાય છે.
 દિશ દિશમાં તારાની, અણ્ય કુટો,
 જગત અજવાળતાં પ્રભુનાં પૂર
 પૂર્વને શિખરેથી નિર્ઝરે છે,
 મહાજ્યોતિર્ગોલનો ઉદયદેશ
 મહાભાગ પૂર્વખંડ છે.

દિનનાથ ભગવાન સૂર્યનારાયણ
 નિશાનાથ અમીદાનેશ્વરી રૂદ્રદેવ
 પૂર્વની અગાશીએ ઉગશે ત્હાં સુધી
 જગનેત્ર પૂર્વ ભણી નમશે, માનવી !

અસ્ત થઈ ગયો હતો.

સન્ધ્યાનાં રેશમીસોનેરી પીંછાંમાં
 બ્રહ્માંડ આચ્છાદાતું હતું.
 આડપાંદડે તમસૈન્ય છૂપાતાં.
 પ્રાચીખોળે વૃક્ષો ઉપર
 ઝાંખું તેજ ઉડતું.

કાન્ત, રસમય, અખંડ,
 વસન્તના મુખકમલ શો,
 વિલાસની રેખાઓ ભરેલો

પૂર્ણિમાનો શશીરાજ
 પિતૃની પુરાણ વાડીઓમાં
 અમીપગલે પધાર્તો હતો.
 વસન્તપૂજનિકાઓ સર્જી થઈઃ
 ગુલાબની પાંખડીઓ છૂટી પાડી,
 કળીઓની મુરચના કીધી,
 કનકમાં કુંકુમ ઘોળ્યાં.
 સ્નેહવિમાન સમેાવડો,
 રસમેધના મુગટ સરીખડો,
 ઉડતી દેવસુન્દરીના
 સુન્દર હૃદયભાવ શો,
 ચન્દ્ર વાદળ ઉપર ચડવા માંડ્યો.
 તહેની મૃદુભાવ તેજપીંછીઓ
 પ્રિયમુગડે આનન્દપ્રભા પૂરતી.
 ફુલહાર દીપવા લાગ્યા,
 નયન ઝળહળવા લાગ્યાં.
 પ્રેમબાલકોએ અરસપરસ
 દર્શન લીધાં, સ્મિત કીધાં.
 ચન્દ્ર આવી તરુધુમ્મટે બેઠો,
 ઉદ્ધાસિની તેજધારાઓ
 અનન્ત વાદળામાં રેલી રહ્યો.

ખાલાઓએ વધામણાં લીધાં,
 તહેના ઉપર કુલપાંદડીઓ વેરી,
 તેજપૂરને અણઉઘડી કળીઓ સમર્પી,
 જ્યોતિર્જિમ્મનાં ઓવારણાં લીધાં.

ચન્દ્રિકાના સરજલમાં
 ચકોરડી ડૂબકાં ભરતી,
 કુમારિકાઓએ પ્રિયઅધરે
 ચુમ્મનચંચુના દંશ લીધા.
 સુવર્ણરેખાઓમાં સરિતાઓ વહે
 એવી ભરવેગ ભરપૂર
 ખાલાઓ પ્રીતમકરમાં પડી,
 પ્રેમ ગાતી ગાતી
 ફૂલડાં લાવી ચડાવ્યાં.

“પ્રિયતમ સૌભાગ્યચન્દ્ર !
 રજનીમુખ ધોતા દેવ
 ચંદારા પ્રાણ ધોશે:
 પ્રાણમાલા તુમને આરોપું છું”

ચન્દ્રિકાની વેદ્ય શો નિર્મળો
 મોગરાનો મનમધુરો કુલહાર
 વિલસુએ સૌભાગ્યચન્દ્રને ધરાવ્યો.

“મધુર રમણલાલ !

હૃદય હજી આવું છે,
ખીડલાં કુમુદ જેવું:
તેને ઉઘાડો તેમ
મહને ય ઉઘાડજો હો.”

રમણે સુભગાને ચુંબન દીધું:
સુધાચન્દ્રક શી તહેની રેખાઓ
સુભગાને લાલે તરવરી રહી.

“પ્રિયતમ સુભગા !
પ્રેમકિરીટ શીર્ષે મૂકું છું,
ધર્મકાર્યે દોરજો, સ્નેહરાણીજી !”

“હા આત્માધાર !
તહમારી મંગલ સ્નેહમૂર્તિ,
મહારા જીવનનો દેવ,
ઐભાગ્યકિરીટે જ વિરાજે છે :
જગજ્જલમાં જીવન દોરશે તે, નાથ !”

“પ્રાણેશ્વરી !”

ગુલાબનો મુગટસોહાજ
વિલસુને ભાગ્યદેશે માંડી

હૃદયદેશે સૌભાગ્યચન્દ્ર વિરામ્યોઃ
જાણ્યે કૌમારનો થાક ઉતારતો હોય.

કુસુમ્બી હજારી વીણતી,
તહેની સાથે નયન
કંઈ કંઈ વાતો લવતો.
“કુમારી ! આપણે ને
રોજરોજ કુલ ચૂંટશું.
હું વનમાળી થઈશ,
તહમે શું થશો ?
આપણે કુલમંડલી ભરશું
ને કુલહિન્દોલે હિન્દોલશું.”

તેજમાં ઝીલતાં ઝીલતાં
કુસુમ્બી ને નયન આવ્યાં.
અલખેલાં વસન્તવિહારી સઉ
અનેરા ભાવ ગુંજતાં પછી
ઘર ભણી પાછાં વળ્યાં.
સ્નેહત્રિમૂર્તિ ઉપર
ચન્દ્ર નિજ કળશ ઢાળતો.
ચોદિશ ચન્દ્રિકા ફેરમતી,
આકાશ નિષ્કલંક હતું.

માંડી નજરે તારાઓ
 તહેમના હૃદયનું મનન કરતા.
 વાયુનાથે પાંજેય વીંઝી,
 ‘પ્રેમ’ ‘પ્રેમ’ પડઘા પાડતાં
 તહેનાં અણુદ્વીડ પગલાં
 કુંજમાં, ઘટાઓમાં, વૈભવમંડપોમાં,
 દૂરની હવેલીઓને વિષે,
 ગામને ચોરે, રમવા ગયા.
 પ્રેમખાલસેના અરણ્યમાં
 મહોરમોતી વેરાયાં,
 સ્પર્શી ધન્યભાગ્ય થયાં.
 વનદેવીઓએ અન્તરિક્ષેથી
 પુણ્યવતી પુષ્પવૃષ્ટિ કીધી,
 સ્વર્ગસૌભાગ્યે અભિનન્ધાં.
 સ્નેહસાગરે ઝાલાં ખાતી
 તહેમની આત્મનૌકાઓ
 રસરમણે ચહડી,
 અને આઘે પેલાં
 હૃદયજલમોજાં ધૂધવતાં,
 અનેરી ળંસી જ્યહાં
 ચિર કવિતદેવી ગજવતાં,

ત્યહાં જઈ રજતવાલુમાં વિરામી.

ગ્રીષ્મના સુકોમલ પ્રભાતે
કે ગગને ચન્દ્રકલા રેલે ત્યહારે
પછી સ્નેહસન્તાન મગતાં,
આશા પોષી, દિવાસા દઈ,
હૃદયની વાતો કથી,
પંખી શાં ડાળ્યે
ઘડી લેળાં બેશી
વનમાં વિખૂટડાં બેતાં.
મનુજ વિના સકલ જગતે
તહેમનાં લગ્ન સ્વીકાર્યાં હતાં.
પ્રાણુકલા નિરખવાનાં નયન
મનુખાલને ક્યહાં પ્રભુએ ધીર્યાં છે હજી ?

પછી રસમેઘ લઈ વર્ષા આવી.
કુલછડી જેવી એક ખાલિકા
ખાલાઓની સેથા સમી
ખેતરોની પગથીઓમાં,
સરોવરતીરની ફુસુમવાટયે,
પુષ્પમતી વનકુંજોમાં,
ગાતી ગાતી આનન્દતી.

સહામી વૃક્ષમાલાની પાંછળ
 વાદળછાયાના ઉઘાડમાં
 તહેના પિતા હળ ખેડતા,
 ગન્ધવતીના ક્યારા રચતા,
 તહાં તે જતી આવતી,
 ને વનદેવી સરીખડી
 ઉગતા મોલને આશિષ દેતી.

એક સમય આકાશમાં
 મેઘ ઝેલાં ખાતો હતો.
 ઘટાઓ ગમ્ભીર સ્થિર હતી.
 કલા સંકેલી લઇ મોરલા
 પદ્મવે ચહુડેલા હતા.
 વારિદળિન્દુનો તૃષાર્ત પપૈયો
 ‘પિયુ’ ‘પિયુ’ ‘પિયુ’
 મેઘજાપ જપતો હતો.
 ઘનફલકે તરવરતું
 પ્રતિબિમ્બ જગત
 ખૂંટું ખૂંટું થઇ રહ્યું હતું.
 કરચલિયાળા, કાળા, ભયંકર,
 બારે મેઘ ઉડત્યા હતા.
 નભમાં જલજલબિમ્બાકાર હતું.

એકાકિની ઉડતી કપોતી શી
 નીચે સુભગા જતી હતી.
 ચટક તે ચટકી ઉભી.
 આસોપાલવ નીચેથી
 ધીરલલિત મોરલી વાગી,
 તહેણે તહેને ચટપી ભરી.
 મોદકલામાં ભરાતી સુરભી શી
 રમણની કરલતિકામાં
 ઘડીમાં સુભગા સમઘ ગઘ.

“પ્રિયે ! દશબાર દિવસમાં
 આબુ— આવશે:
 તહુમારાં ને વિલસુખડેનનાં
 પ્રભુમન્દિરે—”

“પણ, પ્રાણનાથ !
 તહુમારું લગ્ન ક્યહારે થશે ?
 મહારે તો તે-જેવું-છે.”

ચુમ્બનોથી રમણે
 સુભગાને મૂંઝાની દીધી,
 બોલમાલા તૂટી પડી.

મેઘધારામાં હીંચતી ધનુલા શો
સુલગા રમણને કર રમતી.

શરદપૂનમેની રાત્રિએ
તારા નેત્રે વિહાસતી,
ચન્દ્રિકા સૌન્દર્ય નિર્ગૂતી,
શરદની એક વાદળી
મેાતી વરસી રહી પછી
સ્નેહબારમાશીને બાગે ખેલતાં
રસાત્માઓં, સાગરના બે તરંગ શાં,
હૃદય આલિંગી-જીવન સમ્મેલી
સાગરની મહાસફરે આડ્યાં.

હરિયાળાં વસન ઉડાવતી
વનવનમાં ફરી વસન્ત આવી.
આંખે આંખે મહોર ખેઠા,
મંજરીઓના ચમર ઢળી રહ્યા.
પરાગભર સુપ્રસન્ન
કુલડાં કુલવા માંડ્યાં.
કોકિલા પાછી પૂધારી,
'વસન્ત' 'વસન્ત' 'વસન્ત'
જગ ભરી પોકારવા લાગી.

કંઈક વર્ષે વંત્યાં પછી
 વસન્ત જનમંડળે રમવા ઉતરી.
 કેસુનાં વૃક્ષ મ્હોર્યાં,
 અંગઅંગ કેસુકાલતી
 કુલઅંગનાઓ કલાપી રહી.
 નવકુસુમો શાં રસભર્યાં,
 પંખીપાંખ્ય શાં ઉડલાસતાં,
 પરભૂતગીત શાં મીઠડાં,
 સંજીવની પ્રાશેલાં, સૂર્યભર્ગ પીધેલાં,
 આત્મમણિએ તેજભૂત પ્રગટતાં,
 કલ્યાણના ઉદાત્ત માર્ગના ભોગી,
 નિર્મળાં, કાન્તિપૂર્ણ, દેવમૂર્તિ
 માનવળાલ ઉગતાં થયાં.
 સ્નેહનું સામ્રાજ્ય સ્થપાયું.
 વાળ્યા સમાર્યા આંગણે આંગણે
 કોયલ વસન્તમન્ત્ર મેલી જતી.
 ત્હેને ઝીલી ઝીલી કુમારિકાઓ
 વેદગાન શાં વસન્તગીત ગાતી.
 લીલમલીલી ઘટાઓમાંથી,
 ઊંડા ઊંડા ગિરિકન્દરોમાંથી,
 ઉઘાડા રણપગથાર ઉપરથી,
 અગરુચન્દનના વનવામાંથી,

મહાનદને પુણ્યપુરાણ આરથી,
 રજતસરોવરની કુંજેમાંથી,
 પ્રશસ્ત મેઘકાંગરી સમોવડા
 ધવળ ગિરિશૃંગો ઉપરથી,
 તે નવવસન્તગીતના
 ઘેરા પ્રતિઘોષ થવા લાગ્યા.
 સાગરને ઓઘ ઓઘ,
 આકાશના અનન્ત ઊંડાણમાં,
 ચિરકાલની મહાવિશાલ શુદ્ધમાં
 તે પ્રતિઘોષ ધૂમવા લાગ્યા.
 રસ, જ્ઞાન, આનન્દ,
 પ્રેમ, પૂજા, પ્રભુતાનાં
 સુધાકિરણવતી અન્દ્રિકામાં
 જગત નહાવા લાગ્યું.

